

DEN KULTIVERADE FYLLAN

TOLKNINGAR AV ALKOHOLRUSSET I AKADEMISKA MILJÖER

AV SUSANNE WALDÉN

Supa klockan öfver tolf
Lefva bland förryckta!
Jorden är mitt kammargolf,
Solen är min lyckta!
Jag bryr mig om ingenting,
Blott at hjernen löper kring
Löper kring
Löper kring
Löper kring
Löper kring
Intil dess hon domnar,
Och jag fattig somnar.

Så skaldar Carl Michael Bellman i Fredmans sång N:o 10. Bellman väjer som bekant inte för att skriva om det förfallna och de försupna, men han gör det på ett poetiskt sätt. Förfallet blandas med glädje och superi och fattigdom omformuleras i ett vackert diktat språk. Fyllan kultiveras språkligt i sången, kanske kan man tala om "kultiverad fylla" i poetisk tappning.

Syftet med följande undersökning är att undersöka just "kultiverad berusning", det vill säga när berusning beskrivs på ett kultiverat sätt eller rentav som ett kultiverat tillstånd. Begreppen berusning och rus

avser alkoholrus, när inte annat anges. Jag kommer att rikta in mig på gemensamt drickande, det vill säga människor som dricker tillsammans vid festliga tillfällen.

I min avhandling "Berättad berusning" har jag bland annat undersökt berättelser om berusade personer, så kallade "fyllerhistorier", som handlar om pinsamheter och fadäser under berusning.¹ I berättelserna återges riktiga händelser och verkliga personer, vilket gör innehållet intressant och ger det en "nerv". Dessa historier handlar om kroppslighet. Ruset beskrivs som ett kroppsligt tillstånd. De påverkade personerna vinglar, sludrar, kräks och gör annat som uppvisar en okontrollerad kropp. Deras berusning definieras utifrån kroppsliga förtecken, kroppen tar över och den fulle kan inte längre kontrollera sitt beteende. Vanliga teman är att den berusade huvudpersonen kastar upp eller urinerar offentligt. En rad berättelser handlar om människor som haft sex med någon vilket lett till pinsamma konsekvenser. Även här är kroppen ur kontroll i en icke önskvärd situation. I dessa berättelser är det kroppen som styr då sinnet

förlorat kontrollen. Naturens otyglade krafter tar över det civiliserade beteendet.

När jag undersökte materialet till avhandlingen märkte jag att det emellanåt syntes en alternativ framställning där berusning beskrevs som en kultiverat tillstånd. En utbytesstudent från Turkiet skickade några mejl där han berättade om hur han och hans kamrater berusade sig på festen kakava, som firas i Turkiet till ära av vinguden Dionysos. Kakava kan liknas vid valborgsfirande, festligheterna pågår i tre dagar och drar många unga. Studenten beskriver hur

During the first beers, there would usually not be very deep topics, just gossip about who did what. When the other beers were opened one by one, the topics would get much deeper, and somehow our jokes would be more offensive in a way... and there would be some people who would try to bring the topic to more sexually oriented things (...) we were in a way philosophising these issues; the sexuality of people, interaction, homosexuality (which is a big taboo in Turkey).²

I mejlen beskrivs berusningen i termer av *philosophising*. Allt eftersom drickandet pågår börjar männen sjunga och samtalet handlar alltmer om *sorrows* och *the subject comes to more serious things, and we can get really philosophical*.³ Det är intressant hur berusning här beskrivs som ett mentalt tillstånd och inte ett kroppsligt. Ämnena som filosoferas är i vissa fall desamma som i de fyllehistorier om kroppsliga fadäser som jag undersökt, det vill säga relationer och sexualitet, men i stället för att relationerna prövas genom kroppsliga handlingar, så bearbetas de mentalt. En litauisk kvinna berättade vid ett annat tillfälle om hur en studentkamrat alltid deklamerade dikter när han var berusad. Även en äldre informant återgav vid

något tillfälle en "kultiverad" beskrivning av berusningen. Dessa enstaka beskrivningar av berusning som ett "kultiverat" tillstånd är ingalunda belägg för att personer födda utanför Sverige (eller för den delen äldre personer födda inom Sverige) betar sig på ett annat sätt när de druckit eller upplever berusningen annorlunda. Däremot visar de att det finns en alternativ framställning av ruset, med kultiverade förtecken, som ett mentalt tillstånd, något som sker "i tanken", inte i kroppen.

Det är denna framställning jag önskar studera. Det är också intressant att få grepp på hur synen på alkohol och berusning skapas i speciella sammanhang. Därför vill jag undersöka sammanhang, situationer och miljöer som frammanar ett "kultiverat" rus.⁴ Jag kommer främst fokusera på studentlivet, vilket jag diskuterar mer ingående längre fram.

Claes Törnqvist och Margareta Norell använder benämningen kultiverad berusning i sin bok *Berättelser om ruset* (1995) där de bland annat intervjuat unga akademiker om deras syn på alkohol och berusning. Med kultiverad berusning avser de ett rus som följer vissa regler passande i akademikermiljöer. Denna syn på ruset är utgångspunkt för vad jag eftersöker. Jag önskar här bredda och fördjupa mig i benämningen och se hur den kan visa sig på flera plan; i iscensättningar, handlingar och tankar, medvetna såväl som omedvetna.

Med berusning/alkoholrus avser jag att någon druckit "för mycket", det vill säga så pass mycket att det är synligt. Detta är min egen definition och – förutsätter jag – sagesmannens. Jag har inte utförligt definierat begreppet berusning eller fylla vid intervjuerna, någon exakt promillehalt har inte angivits. Det har funnits en outtalad förkunskap om vad det innebär: det är en gräns som har passerats och den som druckit har intagit en viss större

mängd alkohol som gör att han eller hon betar sig på ett sätt som synliggör alkoholmängden. Inte heller har berusning eller fylla preciserats i arkivmaterialet, även om olika benämningar (och no-ord, se sid 36 f) använts förutsätter det att det finns en tyst kunskap om innebörden av *full* eller *berusad*. De olika benämningarna antyder dock en skala av hur påtaglig berusningen varit; salongsberusning, berusning och fylla anger olika grad av behärskning och typer av beteende. Fyllan är den minst kultiverade och följaktligen låter kultiverad fylla mer provocerande än kultiverad salongsberusning. Även rörande detta uppfattar jag att det råder en allmänkunskap.

KULTUR OCH KULTIVERING

I den här undersökningen studerar jag en viss alkoholkultur. Begreppet kultur används i flera betydelser, som kultur och som kultivering. Med "kultur" menar jag en viss kunskap som delas av personer som lever under liknande förhållanden och har samma intressen. Varje individ är delaktig i en rad olika gemenskaper, allt från en mer övergripande nationell tillhörighet till mindre tillhörigheter såsom hobbyföreningar, yrkesgemenskaper eller föräldragrupper. Vilken betydelse olika tillhörigheter/identiteter har kan bero på vilken situation man befinner sig i. Småbarnsförälder är man exempelvis en begränsad period i livet, förälder hela livet.⁵

Inom gruppen råder vissa mer eller mindre uttalade regler för hur man ska bete sig. Medlemmarna "förstår sig på" varandra, de delar kunskap om hur saker och ting ter sig i de sammanhang där de interagerar.⁶ Detta beteende är något man lär sig genom socialisering. Studentlivet är ett exempel på en miljö där många vistas tillfälligt, mer eller mindre intensivt och länge. För dem som är mer engage-

rade finns nationslivet att tillgå, med aktiviteter och festligheter. I egenskap av student eller en person som rör sig i dessa kretsar är man medveten om vilka alkoholvanor som råder och hur man uppfattar alkohol och berusning. Den som blir del av studentlivet lär sig vissa koder och beteendemönster, en studentkultur där det finns en viss alkoholkultur.

Jag är även intresserad av att studera vad som kan kallas ett kultiverat beteende. Kultiverat innebär i det här sammanhanget en viss form av förfining av beteendet. Etnologerna Jonas Frykman och Orvar Löfgren talar om en kulturell tämjandeprocess, där människan lär sig kontrollera sina djuriska drag och bete sig civiliserat och förfinat. Det civiliserade beteendet gör människan "kultiverad" och högre stående än det/de som står närmare det oordnade och kaotiska.⁷

Frykman och Löfgren kopplar kultiveringen till den borgerliga livsstil som slog igenom i Sverige under förra seklet. Författarna visar hur borgerskapet skapade bilder av arbetarklassen som rå och okultiverad, en motsats till deras egna förfinade vanor och kultiverade beteende. I Elsa Beskows *Blomsterfest i täppan*, från 1914, har blommorna fått liv. Där beskrivs hur ogräsen står utanför staketet, smutsiga och utan skor, och försöker bryta sig in i trädgårdslandet där de "fina" trädgårdsväxterna håller till. Ogräsen är en metafor för den otämjda underklassen, vilken kunde upplevas som hotfull. Frykman beskriver hur många borgarbarn undvek de fattigas områden. Kroppsbetare kunde även pekas ut som exempel på vad borgerskapets barn kunde bli om de inte skötte skolarbetet. Det kultiverade blev en identitetsfaktor som skiljde borgarna från den okultiverade massan.⁸

Kultivering kan sålunda kopplas till borgerliga vanor, vilket även visat sig i de miljöer jag undersökt. Det är festligheter

som reproducerar en bild av middagar från ”förr”, en typ av drickande som allmänt uppfattas som kultiverat och högtidligt. Det handlar om väldukade bord, med snapsar, sänghäften och välklädda deltagare. Detta uppfattas som mer kultiverat än en ”fylla på stan” där alla skriker i mun på varandra och halsar ur flaskor, även om alkoholintaget är detsamma.

Här närmar jag mig också Pierre Bourdieus definition av kultur som ”finkultur”, det vill säga de högre sociala skiktens definition av vad som är kultiverat, vad som anses vara god konst, litteratur och musik etc.⁹ Det väldukade snapsbordet visar borgerliga dryckesvanor, liksom studenternas gasker och traditioner. Jag vill här också tala om *kultivering* eftersom jag är intresserad av de processer som gör att drickande uppfattas på detta sätt. Vilka ”verktyg” används för att skapa en kultiverad stämning? Vilka attiraljer, sånger, ord och miljöer gör att berusningen distanserar sig från en vanlig drängfylla?

Jag letar efter föreställningar som speglar förhållandet mellan kontroll och icke-kontroll, kropp och sinne, natur och kultur. På vilket sätt formas uppfattningen av berusning, vilka förståelsesfärer kopplas den samman med? Vad gör att berusningen i vissa sammanhang kopplas mer till det mentala/andliga med kulturella förtecken än ses som ett kroppsligt okontrollerat tillstånd? Det går naturligtvis inte att göra en absolut uppdelning och säga att en typ av fylla kan ses som enbart kroppslig och en annan som mental. Kroppens tillstånd kan till exempel beskrivas poetiskt, som i Fredmans sång. Jag vill dock ändå hävda att de kan ”tippa” mer åt det ena eller det andra hållet. Naturligtvis är det intressant att se i vilka sammanhang den kroppsliga respektive kulturella fyllan renodlas.

INTERVJUER OCH ARKIVMATERIAL

Jag har använt mig av olika typer av material där dessa tankegångar kan tänkas förekomma. Materialet är hämtat från olika tider och sammanhang för att visa eventuella skillnader och likheter i synen på berusning med fokus på studentmiljöer. Jag har undersökt material ur nationsarkiven, där festligheter och alkoholkultur beskrivs av personer med anknytning till nationerna. Detta material handlar om äldre tiders nationsliv, från början av förra sekelskiftet fram till 1980-talet.¹⁰

Vidare har jag intervjuat personer som är eller har varit studenter, varav flera varit aktiva inom nationslivet. Några av informanterna är dessutom medlemmar i herrsällskap. Dessa sällskap, vars medlemmar har kopplingar till nationslivet och den akademiska världen, visade många aspekter av kultiverat drickande. Med hjälp av informanterna har jag fått tillgång till ett antal personliga sångböcker från olika nationer. Dessa sångböcker har varit ett intressant komplement till intervjuerna. Jag har även använt mig av de så kallade fyllehistorier som samlades in i samband med min avhandling.¹¹

Eftersom berusning och alkoholintag kan upplevas som kontroversiella ämnen, så har samtliga informanter anonymiserats, både de personer som intervjuats och de som yttrat sig i arkivmaterialet. Slutligen har jag tittat på internetsidor, tidningsartiklar, böcker och annat där tolkningar av rus och alkoholintag förekommer. Jag vill understryka att jag inte gör anspråk på att göra en heltäckande kartläggning av föreställningar om ruset i akademikermiljöer, bland studenter i Uppsala eller i samhället i stort. Det handlar om nedslag i tid och rum, tankar som dyker upp spontant vid intervjuer och i arkivmaterial. Det handlar inte om *en* föreställning om alkohol och berusning,

utan om parallella tankar, som individen kan pendla mellan och som visar sig vid olika tidpunkter och sammanhang. Vissa tankemönster kan dock vara överordnade andra.

FÖRESTÄLLNINGAR

I TID OCH RUM

Materialet är sålunda främst inriktat på studentmiljöer, företrädesvis i Uppsala. Uppsala universitet, med sin traditions-tyngda historia, lämpar sig väl för att undersöka hur ruset tämjs och kultiveras och passas in i högtidliga sammanhang. Jag kommer att diskutera universitetet och dess nationsliv mer ingående i nästa kapitel. Utsagorna är hämtade ur olika tidsmässiga kontexter. De äldsta informanterna som yttrat sig i nationsarkivet var unga i början av 1900-talet. Andra informanter, som jag själv intervjuat, är födda hundra år senare. Under denna tid har mycket hunnit hända i Sverige och inom svensk alkoholpolitik.

Alkoholvanorna och den styrande alkoholpolitiken har genomgått en rad förändringar de senaste hundrafemtio åren i och med industrialiseringen. Under 1800-talet, när Sverige fortfarande var ett agrarsamhälle, dracks alkoholhaltiga drycker som måltidsdryck och det fanns inga uttalade regler mot att dricka under arbetstid. I och med den begynnande industrialismen förändrades den allmänna synen på när och i vilka sammanhang man skulle dricka. Denna förändring berodde på en rad olika faktorer; sociala, politiska, ekonomiska och ideologiska. Det nya industrisamhället företräddes av ett framväxande borgerskap som förespråkade nya idéer och vanor.¹² Supandet började alltmer uppfattas som ett problem i samband med en oro för den framväxande arbetarklassen.¹³ En annan viktig faktor som påverkade synen

på alkoholkonsumtionen var nykterhetsrörelsen, som växte fram i Europa under 1800-talet. I Sverige propagerade Peter Wieselgren för att minska drickandet på 1830-talet och i slutet av 1800-talet förespråkade rörelsen total avhållsamhet.¹⁴ Inom arbetarklassen växte ett skötsamhetsideal fram, ett ideal som även kom att påverka den svenska alkoholpolitiken.¹⁵

I samband med Sveriges inträde i EU 1995 uttrycktes en viss oro, bland annat från politiskt håll, för att en friare alkoholpolitik skulle leda till att svenskarna skulle bli mer "kontinentala" och dricka dagligen samtidigt som gamla "svenska" vanor, att dricka mycket på helgerna, skulle finnas kvar.¹⁶ Senare tids forskning har visat att alkoholkonsumtionen förvisso ökat mellan 1995 och 2005 (olika rapporter föreslår mellan 15 och 30 %) men det finns inte någon påtaglig ökning i skadeverkningsgrad på grund av alkohol, vilket tyder på att det är normalkonsumenterna som ökat sitt alkoholintag. Framför allt har alkoholvanorna inte ändrats nämnvärt och blivit mer kontinentala, tvärtom finns det en svag tendens att allt fler dricker koncentrerat på helgen. Nu, liksom förr, är det ungdomarna som dricker mest.¹⁷ Att alkoholkonsumtionen är högre och att fler blir berusade i studentmiljöer än i etablerade akademiska sammanhang, är sålunda inte förvånande.

Från politiskt håll har olika restriktioner genomdrivits. Under förra seklet infördes motbokssystemet 1919. Det kallades även Brattsystemet, eftersom det byggde på ett förslag av läkaren och politikern Ivan Bratt. Varje tids alkoholpolitik speglar sin tids samhälle. I dagens globaliserade senmoderna samhälle, äger franska Pernod Ricard en tidigare representant för det statliga spritmonopolet, Vin & Sprit AB. En ännu mer traditionstyngd symbol för svensk folkhemspolitik alternativt förmynderi kvarstår dock; i skrivande stund

har Systembolaget fortfarande monopol på försäljningen av alkohol i butik.

Den allmänna synen på alkohol har förändrats över tid. I äldre tiders pilsnerfilmer och Albert Engström-skämt kan man skönja det vi idag kallar för spritromantik som uttryckte en skämtsamt positiv syn på drickande och alkoholrus (manligt sådant givetvis). Idag råder, officiellt, en mer seriös inställning till drickande och de flesta är medvetna om alkoholens skadliga verkningar. Folkhälsoinstitutet upplyser om alkoholens negativa aspekter, i synnerhet för unga människor. I vissa slutna sällskap och vid specifika tillfällen kan dock spritromantiken släppas fri. Samtidigt råder, då som nu, en inställning bland ungdomar, där alkoholen och fyllan upplevs som rolig och även som en protest mot vuxenhegemonin.¹⁸

Informanterna till detta material är födda inom ett tidsspänn som sträcker sig från slutet av 1800-talet och hundra år framåt. Med detta relativt långa tidsperspektiv förväntade jag mig en påtaglig skillnad mellan äldre och nutida material. Ursprungligen föreställde jag mig att det skulle vara intressant att jämföra eventuella skillnader mellan äldre och nutida tankegångar, jag utgick från att det skulle finnas en påtaglig "spritromantik" i det äldre materialet som var svårare att finna idag. Skillnaderna var dock inte särskilt påfallande, varför jag skiftat fokus till att se det återkommande i tankegångarna där tidsperspektivet inte varit av större betydelse. Därför kommer jag i denna text att "blanda" citat från olika tider, utan att ingående diskutera den historiska, tidsmässiga kontexten. Jag vill samtidigt understryka att det mycket väl kan ha funnits en utpräglad spritromantik och hyllande av ruset som inte framkommit vid intervjuerna. Kanske har informanterna skämts för att berätta om det. Den officiella bilden, det man berättar vid en

intervju, synliggör dock tankegångar som är godkända i sin samtid och därför intressanta att analysera i egenskap av sådana.

TEXTENS UPPLÄGGNING

I följande text kommer jag inledningsvis att undersöka miljöns och kontextens inverkan på synen på drickande och berusning, därefter hur kultiverat drickande mer eller mindre medvetet iscensätts med hjälp av vissa handlingar, vilket blir mycket påtagligt i studentmiljöer, framför allt i de slutna herrsällskapen. Slutligen vill jag se om det går att finna föreställningar om berusningen i sig som kultiverad och (avslutningsvis) komplexiteten i uppfattningar av alkoholruset.

EN KULTIVERAD KONTEXT

Allt som oftast möter vi rubriker i media om ungdomsfylleri och dess negativa konsekvenser. Ett tema som dyker upp med jämna mellanrum är insparksfyllor på gymnasiet, där det beskrivs hur ungdomar dricker sig redlösa och förnedrar sig. Ett annat återkommande tema handlar om ungdomars förväntade drickande, till exempel i samband med Lucia- eller valborgsfirande. I många fall handlar det om drickande "på stan", på offentliga platser, i parker eller utanför krogar.

Det offentliga drickandet utomhus uppfattas som mer hotfullt än inomhusdrickande. Under 1800-talet började kvinnors drickande på offentliga platser diskuteras som ett samhällsproblem. En dygdig och ordentlig kvinna förväntades dricka något enstaka glas vid speciella tillfällen, inte ränna ute på krogen.¹⁹ Likaså upplevdes fulla hantverkare och sedermera arbetare i offentliga miljöer som ett problem.²⁰ Fulla fotbollsfantaster och eventuell huliganism oroar idag. Ett stort antal berusade personer på en offentlig

plats utomhus upplevs som något hotfullt. Samtidigt är inomhusberusning, där många personer i stora lokaler dricker samtidigt vid långbord, mer förknippat med högtidliga borgerliga vanor. Inomhusberusning beskrivs inte som ett problem i samma utsträckning som utomhusfylla, och när det beskrivs handlar det snarare om skador på individen än om ett hot mot samhället. Följaktligen är studentfyllor på nationen inte lika omskrivna som ungdomsfyllor på stan. De borgerliga vanorna uppfattas som mindre problematiska. Dessa återfinns bland annat inom akademiska miljöer.

Sociologen Pierre Bourdieu liknar olika miljöer vid fält, där det pågår en kamp mellan aktörerna inom fältet för att nå de bästa positionerna. Han liknar denna kamp vid ett *spel*, där deltagarna mer eller mindre medvetet tillskansar sig ett symboliskt kapital och tolkningsföreträde över vad som ger status. Ett sådant fält är det kulturella fältet vilket, enligt Bourdieu, består av litteraturen, konsten och filmen. Här sker en pågående omdefinition av vad som är ”fin” konst, vad som är nytt, fräscht och avantgardistiskt och vad som är ute och passé.²¹ Den som behärskar spelets regler och vet hur man för sig på rätt sätt, helst med självklart manér utan att ens reflektera över det, besitter rätt habitus. Ju mindre insatt individen är i hur man ska bete sig, desto mer behöver hon tänka på det. Habitus sitter i ryggmärgen, för den som befinner sig i marginalen kan habitus, eller kanske ens egen brist på habitus, vara mer uppenbar.²²

Bourdieu har undersökt det akademiska fältet inom den franska universitetsvärlden. Här råder en strikt hierarki mellan och inom skilda discipliner, och status beror på ämne, vilket universitet man gått på, vilka tidskrifter man skrivit i, kön, kontakter och – inte minst –

social bakgrund.²³ Ålder blir också en viktig faktor i tävlingen (the race) om de få eftertraktade positionerna i det akademiska spelet. Vägen till framgång är tydligt utstakad, man måste passera varje examen. Det finns inga genvägar för att nå de högre positionerna, det krävs tid och tålmod. Tålmodet kan bestå i att få vänta på att få en högre tjänst eller att bli publicerad i en finare tidskrift (vilket i sin tur kan leda till den högre tjänsten). Samtidigt råder ett starkt erkännande av och respekt för de professorer som ”gått hela vägen” och nått ända fram i den hårda kampen. Bourdieu diskuterar franska förhållanden. Det är dock intressant att se huruvida detta även kan visa sig i den svenska universitetsvärlden, exempelvis i sociala relationer på nationerna, behandlingen av högt uppsatta personer vid festliga tillställningar och hyllandet av det traditionella inte minst vad gäller dryckesvanor. Detta akademiska habitus påverkar hur alkohol hanteras och diskuteras inom universitetets väggar.

Bourdieu talar om *space*, det vill säga ett område från vilket man vill hålla andra borta. Det är inte alla förunnat att ha tolkningsföreträde och att besitta den ”goda” smaken, de ”goda” vanorna och så vidare. Genom olika metoder distanserar man sig från andra sociala grupper, exempelvis med hjälp av en viss stil (gärna internaliserad och självklar, självsäkerhet ger makt), vissa benämningar och begrepp och så vidare.²⁴ I akademikerkreter och inom studentvärlden förekommer ett beteende som signalerar ett akademikerkapital. Detta beteende kan visa sig genom språk och jargong men även i samband med mat- och dryckesvanor.²⁵ Genom att dricka på ett sätt som visar *smak, stil och kulturell kompetens*, distanserar sig medelklassen från lägre klassers mer hämningslösa intagande av stora mängder alkohol.²⁶

I de akademiska miljöer jag här undersöker eftersträvas sådana borgerliga ideal, där det akademiska kapitalet står i centrum och legitimeras på olika sätt. Det är det intellektuella som ger status, liksom uppförande och stil, det vill säga akademiskt habitus. Detta behöver inte nödvändigtvis likställas med ekonomiskt kapital. Många identifierar sig som ”fattiga studenter” eller underbetalda akademiker med låg livslön. Borgerlig kan också kopplas till en väletablerad medelklass, med goda kontakter, en driven akademisk uppfostran och en grupp som rentav profilerar sig med att vara intellektuella och belästa och ointresserade av materiella ting och pengar.²⁷

STUDENTLIV

Den här studien omfattar främst studentliv i Uppsala. I Uppsala och Lund finns Sveriges äldsta universitet. 2010 läste 45 000 studenter vid Uppsala universitet, vilket motsvarar cirka 23 000 helårsstudenter.²⁸ Inom universiteten finns studentnationer som bland annat ordnar social verksamhet för studenter. Nationerna är uppdelade efter landskap och har sina rötter i medeltida nationsföreningar, där elever och lärare organiserades efter ursprungsland.²⁹ Det finns tretton nationer i Uppsala, som tillsammans hade cirka 34 000 medlemmar 2011.³⁰ Fram till 2010 rådde kårobligatorium för studenter, i Uppsala och Lund krävdes dessutom att samtliga studenter tillhörde en nation. Även icke-studenter är intresserade av att vara inskrivna på en nation, eftersom de då får tillträde till nationspubar och billig alkohol. Att det inom student- och nationslivet förekommer mycket drickande är ingen hemlighet. En student i etnologi som intervjuat en studentkamrat om berusning, motiverar sitt val av informant på följande sätt:

Jag valde att göra det lätt för mig genom att välja en student som ”intervjuoffer”. ”Lätt” såtillvida att en student naturligtvis är ovanligt tacksam att intervjuas när ämnet ifråga är alkohol och eventuella pinsamheter orsakade av densamma...³¹

En annan informant som jobbat som klubbverkare på en studentnation menar att:

Detta är ett ämbete som ger en bra inkörspport till nationens verksamhet, och även är känt som en bra inkörspport till festandet eftersom alkohol är en av belöningarna i detta ideella arbete. Många av dessa historier har jag hört förr, fyllehistorier är ett välkommet samtalsämne på nationerna.³²

Inom nationerna anordnas sålunda olika former av social verksamhet, bland annat en rad årstidsbundna festligheter. Dessa bär speciella namn, som visar att det rör sig om specifika studentfester, men också att det är tillställningar med stil och inte vilken fest som helst. Många av festerna är gasker, det vill säga större studentfester.³³ En gask, eller gasque (med studentikos stavning), är en lite finare och dyrare tillställning, på en av nationernas hemsidor beskriven som en *middag, vanligtvis tre rätter, med underhållning, sång och tal*.³⁴ Samma nation saluför sig på hemsidan med en rad tillställningar med namn som antyder vissa vanor och deltagare. Här återfinns bland annat *recentiorsgask, herrmiddag, damsupé, spektakelgask, gåsmiddag och värbal*.

Förutom att det antyder finare klädsel, fin mat och festligheter med gamla anor (bal, supé) återfinns även speciella benämningar för de införstådda. En recentiorsgask vänder sig till recentiorerna, det vill säga nyantagna vid universitetet. Det är en gammal latinsk term med betydelsen nybliven eller junior.³⁵

Innebörden av gask förklaras på flera av nationernas hemsidor, det är inte givet att vem som helst omedelbart förstår vad det är för typ av festlighet. Här skapas således ett gemensamt språk som vänder sig till studenter och som hänvisar till gamla anor och en viss akademisk jargong.

Språket och dess antydningar kan även påvisa distansering från andra grupper som inte behärskar jargongen. Enligt Bourdieu är makten över definitioner, benämningar och begrepp ett sätt att skapa en stark position.³⁶ Att använda sig av akademiska termer kan sålunda ses som uteslutande; de som inte begriper innebörder och syftningar, framstår som obildade och kanske varken kan eller vill delta i en till synes finare gask eller supé. Benämningarna riktar sig till de införstådda och avskräcker dem som befinner sig utanför eller på marginalen. Å andra sidan kan de som känner sig uteslutna svara genom att se på studenterna (deras jargong och stil) som högfärdiga och larviga.

Ordet *studentikos* synliggör exempelvis skiftande uppfattningar om studentstilen. Enligt den öppna nätuppslagsboken Wikipedia är innebörden av studentikos:

(...) något som är utmärkande för studenters livsstil. (...) Det som är studentikos är i allmänhet uppsluppet, lättsamt och brukar inte ta sig självt på alltför stort allvar. Annars varierar det mycket i sin karaktär och kan vara både konservativt och radikalt, högtidligt och avslappnat, nyktert och berusat, elitistiskt och jämlikt. Studentikos humor förekommer bland annat i spex och i tidningen Blandaren och kännetecknas av en viss lågmäldhet jämfört med många andra humorformer, underfundighet, ordvitsar och flitigt användande av referenser till vetenskap och samhällsdebatt.³⁷

I Wikipedia kan den som vill förklara och definiera ett begrepp. Personen eller per-

sonerna som skrivit förklaringen ovan, gör en positiv beskrivning av det studentikosa. Det ses som allsidigt och mångfacetterat, utan nedlåtande tillskrivningar. Liknande uppfattningar har de herrklubbsmedlemmar som jag intervjuat (se s 30). Samtidigt kan *studentikos* (i synnerhet vad gäller humor) användas negativt för att påvisa något omoget och barnsligt, till exempel ett tillgjort skämt i studentstil. Här kan man spekulera i om det innebär en distansering från äldre akademiker, som tar avstånd från studenternas barnsligheter. Men det kan också vara ett sätt att ta avstånd från en viss grupp med akademiska förtecken, och mena att det egentligen är högfärdigt och inte särskilt humoristiskt.

REKVISITAN

Det är inte bara språket som skapar en viss stil i samband med festligheter och alkoholintag. Även den fysiska rekvisitan är av betydelse. Balerna och gaskerna sker inom nationernas väggar, inte sällan i äldre traditionstyngda byggnader. Här dukas till sittningar med långbord, sänghäften och vita dukar. Deltagarna klär sig i långklänning och frack till finare festligheter, som baler. Sociologen Philip Lalander talar om *medelklassens rekvisita*, med ost, kex och ett visst sätt att duka bordet. Dukningen, klädseln och högtidstalet ser han som en positionsbestämning och en förberedelse inför framtiden. Denna iscensättning förekommer inom högskole- och universitetsvärlden, där högtidliga sittningar är förberedelser inför individens framtida position.³⁸

Etnologen Ingegerd Sigfridsson lyfter fram matens betydelse för det kultiverade drickandet. Studier har visat att det finns ett klassperspektiv på måltiden i relation till alkoholen. Inom arbetar-klassen tenderar alkoholdrickandet att

ske *efter* måltiden, medan medelklassen dricker *till* maten. Mat tillsammans med alkohol borgar för att drickandet ska bära en mer kultiverad prägel, där man inte bara dricker för alkoholens skull.³⁹ På nationerna förekommer en rad tillställningar som uppfyller dessa krav. Det finns middagar med mycket högt kapital, där maten och drycken upplevs som extra högtidliga. En sådan tillställning på nationerna är vårbalen. Där är rekvisitan preciserad och planerad. Det finns direktiv om vilken klädsel som krävs och vad man förväntas göra.

I en av nationernas tidningar berättar nationens gillevärdinna om balerna som här infaller två gånger om året, vår och höst, och som kräver rejäla föreberedelser både från nationsaktiva och festdeltagare:

(Det är) en väldigt speciell händelse som många av oss minns länge. Även för gästerna pågår förberedelserna under lång tid och vissa slår på stort med professionella håruppsättningar och sminkningar (...) Herrarna är stiliga i frack men damerna brukar vara de som stjälar showen med vackra klänningar i alla vårens färger (...) På gasker är klädkoden kavaj medan en bal kräver något mer av sina gäster. Högtidsdräkt efterfrågas, vilket innebär långklänning för damer och frack för herrar.⁴⁰

Deltagarna samlas på nationens pub för en fördrink. Efter sittningen blir det dans till salongsorkestern. Texten fortsätter:

...herrarna frågar damerna om lov till den kommande dansen. Salongsorkestern står för musiken medan festdeltagarna svänger om i Gamla salen.⁴¹

Skribenten avslutar artikeln i nationstidningen, där även matens betydelse understryks, med:

Som synes kringgås en bal med diverse riktlinjer och regler men förmodligen är det detta som gör en bal så speciell. Hur ofta får annars högtidsupplädda studenter avnjuta en fantastiskt tillagad måltid och avsluta det hela med en bal.

Under sittningen vankas det högtidsmat. I menyn synliggörs tydligt matens, dryckernas och aktiviteternas speciella betydelse för tillställningen. Ett exempel på detta finns i ett av nationernas utskick från en vårbal 2007. I den högra spalten står menyn och i den vänstra finns programmet för middagen. Det senare består av tal, hedersinstallationer, avtackning och sång, till inledningen en sång som hyllar nationens landskap, avslutningsvis *O du gamla klang- och jubeltid*. Slutligen *taffeln avbryts*, varefter det blir dans och levande musik. Menyn består av en fyrrätters middag, till varje rätt hör (skrivet i kursiv stil) en viss dryck:

Skink- & äppelröra på kavring
Carlsberg Hof;
O.P Anderson, Bäska droppar
Hallands fläder eller landskapsnaps

Svartsoppa
Alternativt: Champinjonsoppa
Drysack Sherry

Gås med kokt potatis
Brysselkål & rödvinssås
Lan Rioja Crianza 2004

Äppelkaka med vaniljsås
Sandeman's Invalid Port

Kaffe
Carlshamns flaggpunsch, Bailey's
*Grönstedts Monopol*⁴²

En annan väl genomarbetad meny återfinns i en av nationernas sångböcker:

Sångblad från en trädgårdsfest 2010 med en trerätters middag:

Förrätt: Värgrön paj med spenat och västerbottenost. TT-mellan, Hallands fläder

Huvudrätt: Ugnsg Grillad sommarlax med dillpotatis, sauce verde och vitvinsås. Baron de Ley Blanco, Rioja 2009.

Efterrätt: Frisk citronpannacotta med hallon och mandelcrisp. Avec. 43

De omfattande menyerna matchas med specificerade drycker, vinet är försett med årtal och det hela avslutas med den obligatoriska punschen. Sigfridsson diskuterar dryckernas betydelse för att markera en social tillhörighet. För personer med högt kulturellt kapital gäller det att välja rätt vin, märke och årgång.

Det är inte bara varans värde som är en statusmarkör. Att kunna välja mellan olika sorter visar på en speciell kunskap som inte alla besitter.⁴⁴ Vinerna ovan visar både årgång och märke. Även brännvinsorten preciseras. Sigfridsson menar att brännvin traditionellt setts som en arbetarklassdryck. Detta är dock inte statistiskt, brännvinet kan, i vissa sammanhang, vara en borgerlig högtidsdryck och vissa märken bär högre status än andra. Absolut vodka uppfattas exempelvis som "finare" än OP Anderson och Explorer vodka, enligt Sigfridssons informanter.⁴⁵ Nationens vårbalsmeny är ett bra exempel på hur brännvin (av "bättre" sort) figurerar i en högtidlig kontext och definitivt inte förknippas med starksprit som halsas i backen.

NOGGRANT BESKRIVET

Sigfridsson menar att talet om drycken är ett annat sätt att markera sitt kulturella kapital. När olika vinsorter diskuteras går det att påvisa sin kunskap och distansera sig från andra som inte har den.⁴⁶ Även menyerna kan ses som en kunskap i tryckt form, där den noggranna beskrivningen av

maten och drycken lyfter dess kulturella värde. Ännu mer preciserad är en vårbalsmeny från en nation i Lund, där råvarornas ursprung anges. Där serveras bland annat: *sprättägg från Stehag, rökt fårskost från Knuthenlund, hållstekt oxen från Friskartorpet med gottländsk tryffel och rabarber från Falsterbo.*⁴⁷ Denna utförliga beskrivning förhöjer menyens kulturella värde och ger läsaren en känsla av rena råvaror och skickligt tillagad mat. Det rör sig inte om fabriksstillverkad snabbmat, utan lokala råvaror som kultiverats av skickliga kokar.

Det är inte bara menyn där det högtidliga blir påtagligt genom detaljerade beskrivningar som anger det materiellas specifika egenskaper. Även i berättandet om festligheterna synliggörs detta. Det är intressant att jämföra fyllehistorier som handlar om berusning i studentmiljö med berättelser om berusning i miljöer som inte har med studentfester att göra. När "andra" miljöer beskrivs blir det ofta mycket kortfattat, man befinner sig till exempel i en sommarstuga,⁴⁸ i Hälsingland vid vattnet,⁴⁹ eller på krogen.⁵⁰ Därefter övergår det snabbt till handling. Detaljer i miljön omtalas inte, till skillnad från berättelser om nationsfesten, där miljön ofta beskrivs mer ingående. I en fyllehistoria beskrivs till exempel en större vårmiddag med nästan tvåhundra personer:

I den stora festsalen fanns bara levande ljus från kandelabrar. Vid ett långt fönsterbord satt nationens styrelse samt särskilt inbjudna gäster. De övriga borden utgjorde små tungor i förhållande till det stora bordet (...) Till champinjonsoppa serverades sherry. (...) Huvudrätten, apelsinkyckling och fårsopotatis från Egypten (sic!), morotskolor och örtsås (...). Två platser till vänster om mig satt en elegant (läs snygg!) studentska i blå klänning. Efterrätten i form av chokladglass och exotiska frukter serveras. Serveringspersonalen går runt och häller upp Asti Cinzano.⁵¹

Informanten berättar vidare hur *Juha* betar sig efter att ha halsat ur en fickplunta med hembränd sprit. Juha kladdar med maten, doppar skägget i soppan och spiler ut den i en söt studentskas uringning samt torkar upp spyor med en bit siden-tyg som han river ur nationsfanan. Han avslutar med att dra ner allt porslin på den *nylackade ekparketten* samt att sparka omkull en glasurna från 1700-talet.⁵² I berättelsen, som är rätt lång, varvas förfinade maträtter och dyra statusdrycker,⁵³ med den berusade Juhas ociviliserade beteende i en målande beskrivning.

Dessa mer detaljerade beskrivningar ökar känslan av en glittrig, kultiverad och traditionstyngd tillställning, även om det urartar i och med berusningen. Troligen bidrar detaljerade framställningar till att höja underhållningsvärdet när den berusade gör bort sig i en så ”fin” miljö. Noteras kan att de som gör utförliga miljöbeskrivningar ofta även är goda berättare. Det kan dock vara mer intressant att lyssna på en utförlig beskrivning av en elaborerad middag än av en skogsbacke eller torget utanför krogen, eftersom kontrasten mellan den kultiverade omgivningen och den pinsamme berusade spetsar till historien. En före detta student berättar:

Det var en notorisk kille på nationerna som verkligen söp till. Han klarade förrätten, sedan fick han beställa taxi. Fördrinken räckte. Han blev väldigt vulgär när han blev full. Han var välklädd med slips med mera. Så sitter han på en sittning, en värbal. Han hade hamnat nära honnörsbordet, nära inspektorn med fru och förste kuratorn. Frun skulle hålla tal. L. (killen) hade fått förrätten och snapsen. Han somnade lite så alla glömde bort honom. Så var det dags för talet – kling – kling! När hon ställt sig upp och tagit till orda vaknar han upp och ser inspektorns fru blänga på honom. Han pekar på henne och säger: Hora!⁵⁴

I denna, liksom i andra liknande fyllerhistorier som utspelar sig i en högtidlig omgivning, bär ruset i sig ingen kultiverad prägel. De berusade huvudpersonerna betar sig lika ”kroppsligt” och ociviliserat som sina olycksbröder i berättelser från andra miljöer.

HÖGTIDSKLÄTT

Imånga av beskrivningarna (både fyllehistorier och andra beskrivningar) från studentmiljöer, lyfts den högtidliga klädseln fram, i synnerhet kvinnornas balklämning men även herrarnas frack. Balklämningen är symbolen för den ”fina” tillställningen, en *balklämningförsedd flicka*⁵⁵ visualiserar detta. Balklämningen förekommer i såväl nutida som äldre beskrivningar av studentlivet. Den före detta studenten Lars, som var verksam vid nationerna i början av 1900-talet, berättar hur det såg ut efter långa sittningar i samband med värbalen:

Så började dom väl inte dansa förrän framåt halv tolv tiden. Och när dansen började, så var damerna så vackert klädda, fina klänningar, och herrarna frack, och när det gått några timmar framåt halv tre tiden på natten, då var ju allting som en slokad blomma.⁵⁶

Fracken bars vid mycket högtidliga tillställningar, som studentexamen och disputationer. Dessutom brukade herrarna ha en så kallad frackmiddag. Framför allt kätten var en symbol för studenter och finare herrar, menar Lars. Den var viktigare än studentmössan.⁵⁷ Fracken och balklämningen har sålunda en symbolisk innebörd. När festdeltagarna byter om signalerar de inte bara att det är fest, utan att det är en speciellt fin fest. Det går till och med att se ombytet till balklämning som ett steg in i en sagovärld. Liksom Askungen byter man identitet och ”blir”

till prinsessa menar etnologen Angela Rundquist, som studerat aftonklännings historia och symbolik.

Afton- och balklänningen kan kopplas till högborgerliga och aristokratiska kretsar, där man förväntades byta om vid olika tidpunkter och tillfällen. Detta understöddes av den begynnande konfektionsindustrin, där fantastiska kreationer skapades till allt lägre priser för att tillgodose en växande marknad. Galastass och spännande aftonklännigar väcker, då som nu, intresse och diskuteras gärna i skvallerpessan i samband med galor och festligheter. Trots att klänningarna uppfattas som dyra, specialdesignade plagg, har de inte genomgått några större förändringar under de cirka tvåhundra år de existerat. Festklännings design är påtagligt traditionell och galastassen har ingen praktisk funktion. Festklännings funktion, menar Rundquist, är just att under en begränsad tid skapa ett nytt jag, ett sagojag i en sagomiljö, en ”bal på slottet”.⁵⁸ Noteras kan att i Uppsala äger de högtidligaste balerna rum just på slottet.

På de allra högtidligaste tillställningarna bärs långklännig och frack. På något mindre högtidliga middagar får herrarna ha *kavaj*. Kavajen förordas till en rad gasker. Fracken och kavajen fick, liksom aftonklännigen, sitt genombrott under 1800-talet, då den borgerlige dandy utmanade aristokratins flärdfulla manliga klädsel. I likhet med festklänningen har herrarnas högtidsklädsel inte genomgått några större förändringar, utan är tämligen traditionell och igenkännbar över tid.⁵⁹

Etnologen Magnus Mörck, som undersökt kavajens betydelse i företagarmiljöer, visar hur plagget signalerar återhållsamhet, pålitlighet, strikthet och kontroll. Den mörka färgen, svart eller grått, visar en återhållen person, med en till perfektion sydd dräkt utan krusiduller och extrava-

ganser. Detta kan jämföras med 1600- och 1700-tals aristokraternas pråliga manliga kreationer, med spetsar, puder och peruker. Kavajen uttryckte smakfullhet hos en borgerlig grupp på frammarsch. Den mörka färgen underströk det asketiska (och sedermera manliga), den vita skjortan det renliga och ordentliga. Det gällde att uppföra sig nitiskt och noggrant för att inte spilla på eller på annat sätt smutsa ner skjortan. Idag uppfattas nog färgglada manliga dräkter med spetsar som opassande på ett företagsmöte eller någon annan ”seriös” tillställning.

Samtidigt skapade detta borgerliga ideal en mycket tydlig särskillnad mellan mäns och kvinnors klädsel.⁶⁰ En man i frack och en kvinna i långklännig är två motpolar i klädstil; strikt kontra färgglatt, stramt kontra utsvängt och så vidare. Att mannen och kvinnan skulle byta klädsel på en finare fest är tämligen otänkbart (i synnerhet för mannen). Det är sålunda dessa borgerliga traditionella plagg, som är symboler för det högtidliga. Deras betydelse understryks, då de är ett måste för tillträde på de mest eftertraktade tillställningarna. De har också en ekonomisk status då det är dyrt med exempelvis frack, nästan lika dyrt att hyra som att köpa.⁶¹

SOLKIGT OCH SLITET

Den sagolika högtidsklädseln utsätts dock för attacker i samband med alkohol och festligheter. Att se ut som en *slokad blomma* i sin högtidsdräkt eller till och med kråkas på den, visar tydligt hur magin kan brytas. Den nerspydda balkklännigen eller spruckna guldklännigen⁶² synliggör bristen på kontroll. Enligt Mary Douglas återfinns avståndstagande från det kroppsliga i miljöer med stark social kontroll. Där höga värden står på spel, blir miljön påtagligt ”okroppslig”. Man

är rejält uppklädd och uppför sig kontrollerat kroppsligt.⁶³ På de allra finaste festerna, i mycket högtidliga kläder, där höga förväntningar finns rörande uppförande och stil, blir det extremt okontrollerat kroppsliga påfallande. Det blir intressant att berätta om och kan uppfattas som lustigt. Kroppen och kontrollen ställs i kontrast till varandra, prinsessan förvandlas till en groda på balgolvet.

Även herrarnas klädsel kan smutsas ner på festen. Philip Lalander skriver i en artikel med titeln *Den solkiga fracken* om hur unga studenter inleder sitt drickande kontrollerat och sofistikerat, så som förväntas, men avslutar *med ren och skär fylla – fracken solkas ner och ger ett tvetydigt intryck av både framgång och misär*.⁶⁴ Detta, menar Lalander, kan vara ett sätt att släppa kontrollen och njuta av frihet från vardagens restriktioner. Här lyfts fracken fram som ett föremål som representerar det högtidliga framgångsrika, något som kan smutsas ner som klänningen, dock kanske utan föreställningar om klänningens (feminina) renhet.

En solkig manlig högtidsdräkt behöver inte enbart signalera förfall, utan även överlevnad, styrka och livserfarenhet. Att smutsa ner sin studentmössa kunde vara ett sätt att markera sin erfarenhet. En äldre informant berättade, i samband med mitt avhandlingsarbete, hur han och hans kamrater på 1940-talet smutsade ner den viktiga symboliska studentbeklädnaden, studentmössan, för att visa att de minsann inte var några "nykomlingar". Med glimten i ögat beskrev han hur de doppade den i lera och damm så den skulle bli lite lagom smutsig.

Frackens symboliska betydelse för manlig stil och styrka synliggörs även i en berättelse om efterkrigstiden, där en man beskriver sin tid som utbytesstudent i Finland vid ett svenskspråkigt universitet. Efter kriget var det så slitet och fattigt

att kläderna inte gick att använda, enligt mannen. Det enda som klarat sig undan förstörelsen var frackarna, så vid det finska universitetet gick alla klädda i frack.⁶⁵ Den viktiga fracken hade alltså skyddats undan krigets härjningar, så i förfallet och spillrorna fick studenterna i alla fall klä sig med stil.

KONTRASTER

De tillställningar som beskrivits här och som iscensätts genom olika klädstilar och attiraljer kan kopplas till borgerliga vanor som träder fram under 1800-talet. Aftonklänningen och fracken får sitt genomslag i samband med borgerskapets etablering och en framväxande konsumtionsindustri under 1800-talet.⁶⁶ Likaså kan särskilda snapsvisor och dryckesvisor skönjas inom en borgerlig livsstil.⁶⁷ Att sjunga en medeltida skålvisa och låta skålen gå runt bordet skulle säkert uppfattas som underligt och exotiskt på studentfesten, liksom att ta nattvarden på en gask. Många känner sig dock hemtama med vitdukat långbord, frack och snapsvisor.

En elaborerad dukning, gamla statustyngda miljöer, rätter med utländska namn, långklänningar och frackar signalerar en "fin middag". Fördrinkar, gamla viner av vissa märken och punsch förhöjer värdet, troligen skulle en bal eller middag med enbart alkoholfritt, läskedrycker eller bara vatten, uppfattas som torftig, snål eller underlig. Nationerna erbjuder förvisso sina medlemmar alkoholfria drycker på exempelvis gasker, men det handlar just om ett *alternativ* och alkoholfria drycker är norm på festerna. Hur stort utbud av alkoholfria alternativ som tillhandahålls varierar från nation till nation.⁶⁸

En otyglad berusning förstärker dock inte det högtidliga, det förstör. Den sagolika balklänningen blir förstörd och de

kultiverade matvanorna blir djuriska när den fulla personen spiller, doppar skägget i soppan och vinglar. Det ordnade är grunden för kultivering, civiliserat beteende och högtidligheten. Kanske beror detta på ett modernt borgerligt behov av att kontrollera drifterna.⁶⁹ Borgerlighetens sociala samspel består av en rad mer eller mindre uttalade regler för hur man ska bete sig, regler som barn och ungdomar tidigt får lära sig och socialiseras in i.⁷⁰ I detta sammanhang utlöser alkoholen det motsatta; den kontrollerade kroppen och det behärskade beteendet får ge vika för okontrollerade rörelser, högljutt tal och oregelbundenheter.

Det finns exempel på hur studenter gjort en medveten uppdelning mellan det tyglade och kaotiska drickandet. Detta förekom bland teknologstudenter som etnologen Katarina Ek-Nilsson intervjuade på 1990-talet. Studenterna valde ut en speciell lokal för det okultiverade drickandet. Eftersom det var ett djuriskt drickande lämpade sig en stuga i skogen. Det skulle bokstavligen ske i naturen. Ek-Nilssons intervjuer handlade bland annat om festligheter vid nollningar. Nollningen var en utdragen och blöt tillställning med många spratt, som pågick i hela sex till åtta veckor. Detta var teknologer på en teknisk elitutbildning, och invigningsritualerna tolkades av Ek-Nilsson som ett sätt att befästa sin position i egenskap av student på en tuff spetsutbildning. De skulle bland annat spela spratt och göra upptåg för varandra men även för en ovetande omgivning. De så kallade pheusarna (fösarna) hade uppdraget att styra och ställa med förstaårsstudenterna, nollorna. Det ingick en nollegask, där det skulle vara dukat med vita dukar, drickas efter skållritualer, deltagarna vara finklädde och uppföra sig väl. Detta var det kultiverade ”mänskliga” firandet.

I motsats till detta firades Stugfesten i skärgården i en stuga nära vattnet dit nollorna slussades med buss. Nollorna uppmanades att ha ätit innan, för sedan blev det uteslutande sprit. De skulle vara klädda i oömma kläder. Stugfesten inleddes med en tipspromenad med snapskontroll följd av en supfest. Det söps så mycket att man måste ha en bryggvakt så ingen skulle drunkna. En person hade *spjjour* och det fanns möjlighet att tillkalla ambulans om något livshotande skulle inträffa på grund av fylleriet. De fulla studenterna raglade omkring på golvet i stugan på nedervåningen. Då och då klev överfösarna ner från övervåningen, uttryckslösa och coola med mörka solglasögon. En del av de redlösa nollorna undrade om de sett fösaren i verkligheten eller om det var en hallucination. Hela tillställningen gick ut på att supa totalt ociviliserat och att nå den absoluta botten. Ek-Nilsson menar att supandet på stugfesten skedde målmedvetet, genom att nå botten kunde man urskilja och kontrastera mot det förfinade beteendet. Supandet delades helt enkelt upp i kultiverat respektive djuriskt beteende.⁷¹

FESTLIGHETER OCH RITUALER

Det finns ett behov hos människor att ”släppa loss” och lätta på sociala regler emellanåt. Detta sker under vissa festligheter i samband med alkohol, där ruset kan bli en följd av drickandet. Det betyder inte att ruset är helt okontrollerat, inte ens vid festtillfällen. Om alla drack hämingslöst och utan begränsningar, skulle samhället inte fungera, människor skulle missköta sina arbeten och andra plikter. Därför omgärdas alkoholdrickande med en rad uttalade och outtalade regler, allt från lagliga begränsningar till underförstådda normer för hur vi bör och inte bör dricka.

I olika tider har skilda regler rått för att kontrollera drickandet. I dagens samhälle råder tämligen hårda outtalade regler för vilka tider på dagen man förväntas dricka. Att dricka under arbetstid uppfattas som omoraliskt i ett precisionssamhälle, där busschaufförer, förskolelärare och andra yrkesverksamma har ansvar för omgivningens väl och ve. Normen är djupt rotad och de flesta avstår följaktligen från att ta en morgonsup innan de går till jobbet. I äldre tiders agrarsamhälle var det, vilket tidigare diskuterats, accepterat att dricka under hela den arbetsföra tiden. Dagen kunde inledas med en morgonsup och svagdricka förekom under arbetstid.⁷² Alkoholen ”störde” inte arbetsuppgifterna på samma sätt som de gör i dagens precisionssamhälle. Det betyder inte att människor drack hämningslöst och utan några som helst regler, men reglerna såg annorlunda ut. Inte bara den ekonomiska omvandlingen de senaste hundrafemtio åren har ändrat dryckesvanorna och synen på alkohol. Nykterhetsrörelsen har också påverkat den allmänna synen på drickande, liksom olika former av statliga regleringar och upplysningsverksamhet om alkoholens skadeverkningar. Men med varje regel följer en anti-regel, tidpunkter och omständigheter då drickandet är accepterat.

SKÅLRITUALER

Alkoholberusning kan liknas vid ett tillstånd av kaos, där regler och ordningar som råder till vardag upplöses.⁷³ Samtidigt är det ett accepterat kaos, alkoholen är tillåten i samhället, till skillnad från narkotika. Ett sätt att tygla det vilda beteendet är att ritualisera det.⁷⁴ I äldre tider, då alkohol var tillåtet under större delen av dygnet, förekom en rad ritualer i samband med supar och skålar. Skålritualer har gamla anor och var spridda i hela

Europa. I samband med dessa förekom olika sånger. Även om ritualerna i sig förändrats över tid, så finns de kvar i gamla sånger, där man till exempel sjunger att glaset ska gå i ring eller att den som sviker laget ska skämmas.⁷⁵

Inom gillen och skrän förekom ett ritualiserat drickande för att markera gemenskap och som ärebekräftelse. Alla dessa regler och ritualer som måste följas vid skrådrickandet gjorde att man inte kunde dricka sig alltför berusad.⁷⁶ Ofta drack man i lag ur en gemensam skål och det ansågs mycket oförskämt att tacka nej.⁷⁷ Skålar förekom i samband med affärsuppgörelser, avslutade arbeten eller andra tillfällen där man ville markera samhörighet och/eller viktiga händelser.⁷⁸ Under 1800-talet skålade man i en viss ordning och började med att dricka kungens skål.⁷⁹ Kanske var dessa ritualer nödvändiga kontrollredskap i en tid då drickande förekom under dygnets alla vakna timmar. Även idag förekommer det rituellt skålande då starksprit dricks vid vissa högtider. Snapsen vid midsommar är ett exempel på detta, och många känner till *Helan går* och andra traditionella snapsvisor.

Folkloristen Christina Mattsson skriver om snapsvisans historia i boken *Från Helan till lilla Manasse* (2002). Mattsson gör skillnad mellan äldre skålvisor som förekom redan under medeltiden och yngre skålvisor (snapsvisor) som växte fram under 1800-talet.⁸⁰ De medeltida skålvisorna sjungs sällan idag till skillnad från snapsvisorna som ofta är bevarade och nedtecknade. Mattsson menar att snapsvisan är något unikt svenskt och att den har sitt ursprung i svenskspråkiga områden. Den vanligaste visan är troligen *Helan går*, som är så allmänt känd att den inte beskrivits nämnvärt i äldre litteratur. Mattsson diskuterar melodins ursprung och huruvida den inspirerats av militärfanfaren, med sitt entoniga enkla upplägg.

Man kan fråga sig om det med hjälp av ritualer går att skapa ett drickande (och därmed indirekt berusning) som uppfattas som kultiverat? Med ritualer avses vissa handlingar som upprepas vid speciella återkommande tidpunkter och som har en viss betydelse för dem som utför dem. Ritualer kan definieras som *koncetrerade betydelsebärande handlingssekvenser som är avskilda från andra vardagliga aktiviteter som är under ständig omförhandling och förändring*.⁸¹ Ritualer, menar etnologen Barbro Klein, upprepas på bestämda tidpunkter, har en början och ett slut och följer en viss handlingsordning. Den som deltar i ritualen betar sig på ett icke vardagligt sätt. Ritualen följer alltså ett handlingsmönster som har en annan ordning än vardagens, upp- och nervänd, kanske provokativ. Den kan innebära motsägelser, kaos men även trygghet och tradition. Ritualen öppnar dörren till en annan tid, en värld som vi under begränsad tid befinner oss i, en abnormal tid som man kan beteckna som liminal. Den liminala tiden kan ses som en del av ritualen, med ett visst strukturerat antibeteende, som följer sin egen ordning.⁸²

Berusningen kan definieras som liminal eftersom den sker i kontrast till det ordnade vardagsbeteendet. Dock följer den inte en viss ordning, snarare tvärtom.⁸³ Victor Turner skiljer mellan liminala och liminoida aktiviteter. En liminoid aktivitet innebär en övergång och återkomst till den "andra världen" där det förekommer liminalitet, men utan rituell anknytning.⁸⁴ Kanske kan studenternas festligheter betraktas som liminala, eftersom de följer en rituell struktur. Detsamma gäller kräftskivor och annat ritualiserat drickande. Fyllan på stan däremot, kan betecknas som liminoid och ostrukturerad.⁸⁵

SOCIALISERING OCH SÅNGBÖCKER

Maria Zackariasson skriver i sin avhandling *Maktkamper och korridorfester* (2001) om studentkulturen i Uppsala och hur den skapar gemenskaper och en stil som kännetecknas av "ungdomlighet". I samband med festligheter och traditionella tillställningar socialiseras man på ett tidigt stadium in i denna akademiska gemenskap med sina regler och ritualer.⁸⁶ Genom ritualer och återupprepning lär sig nya studenter hur man ska bete sig. För studenter med akademisk bakgrund är denna stil lättare att ta till sig, än för dem med annan social tillhörighet. En student som växt upp i en akademisk miljö behärskar redan koder och beteenden och känner sig hemtam i miljön. Socialisering kan ske mer eller mindre medvetet, inte sällan anpassar vi oss till ett visst beteende utan att reflektera över det. Det kan också ske en mer påtaglig inskolning i uppföranderegler. Inom studentlivet är till exempel gaskerna ett bra tillfälle att lära de nya studenterna vissa seder och ritualer. Informanten Eva berättar om sin första gask:

Första gaskan var stor. Det var långbord, uppdukat, man hade bordskavaljer. Han skulle sitta på rätt sida (funderar på om det var höger eller vänster) och dra ut stolen. Man fick veta "så här gör vi i Uppsala". Allt skulle vara traditionsenligt, inte som X-universitetet. Uppsala var mer "classy". Det var gamla traditioner. Man fick en så (visar) tjock bok med alla visor och snapsvisor. Och man fick slå upp sidan 122 och sjunga snapsvisan. Det var trevligt. Jag minns inte så mycket mer, bara att det var trevligt.⁸⁷

Eva upplever således att hon fick en förevisning i hur hon skulle sitta och uppföra sig. Hon beskriver det som "classy", alltså ett lite finare beteende som ansågs vara

traditionsenligt. Eva omnämner även nationens sångbok som viktig i sammanhanget, där kunde man läsa de sånger som skulle sjungas, hon lyfter särskilt fram snapsvisor, det vill säga *visor* (alla andra) och *snapsvisor* (som en egen kategori). Varje nation har en egen sångbok med visor som ska sjungas vid speciella tillställningar. Sångboken innehåller en rad visor, traditionella sådana (till exempel visor av Bellman, Evert Taube, studentsången) såväl som nyskrivna, med fokus på studentliv, vilket landskap studenten tillhör samt alkohol.

Christina Mattsson beskriver hur tryckta sångböcker började spridas under första hälften av 1800-talet. Inom borgerliga kretsar *sjöngs det och musicerades som aldrig förr* och i samband med den unisona sången behövdes sångböcker och sångblad. Även inom studentmiljön spreds sångblad, i början bara enkla sådana med ett fåtal visor. I häftena trycktes patriotiska sånger, sällskapssånger och studentsånger, som *O, gamla klang och jubeltid* samt *Gaudeamus*. Exempel på sådana sångböcker är *Trettiofem student-sånger* från 1853 och *Studentens glada lif* från 1850. Så småningom kom nationerna att trycka egna böcker. Några studenter från Uppsala deltog i Vasa nations sommarfest 1910 och inspirerades av sångböckerna där. Smålands och Norrlands nation tryckte året därpå egna sådana. I de tidiga sånghäftena för studenter förekom det enstaka dryckesvisor, först på 1900-talet började man ge ut ett större utbud av snapsvisor för studenter. Mattsson spekulerar i att dessa sånger var så välkända att de inte behövde tryckas, man sjöng dem ändå.⁸⁸

Att dricka en snaps eller en skål innebär inte bara en verbal handling utan även en kroppslig rörelse. Det finns tydliga etikettsregler för hur skålande ska gå till. Christina Mattsson hänvisar till Magdalena Rib-

bings *Nya etikettboken* från 1994, där det bland annat beskrivs hur högt herrar respektive damer ska lyfta glaset (jämför tredje skjortknappen för herrar), att man ska se den man skålar med i ögonen, vad värden respektive värdinnan ska säga, huruvida man får börja dricka före eller efter välkomsttalet och så vidare.⁸⁹ Själv har jag blivit tillsagd att inte klirra med glaset när jag skålar i vin! Dessa etikettsregler kan föras vidare på olika sätt; muntligen som i mitt fall, men även skriftligen i etikettsböcker eller i studenternas sångböcker.

Sångboken i sig kan ses som en informationsbok om vad som är rätt och viktigt på nationen. En av nationernas sångböcker innehåller en kort ordlista för oinsatta. Där förklaras, i humoristisk ton, vad en gask är, vad som är högtidsklädsel, innebörden av ett tal (!), en snaps, bordsplacering och en bal.⁹⁰ Vidare får läsaren/den nya studenten lära sig skålningens ordning: *Damer: Vänster, höger, rakt fram, drick. Rakt fram, höger, vänster. Herrar: Höger, vänster, rakt fram, drick. Rakt fram, vänster, höger.* Här finns sålunda en tydlig rituell ordning för hur skålandet och snapsandet ska gå till.

Speciella rituella beteenden kan kopplas till olika sånger, till exempel *O, gamla klang* (och jubeltid) som sjungs i samband med att måltiden avslutas och man reser sig upp. Sången beskrivs som: *Sittningarnas motsvarighet till skolklockan. När den klingat ut får du inte ens om du vill, sätta dig ner igen. Dansgolvet eller baren, beroende på läggning, väntar.*⁹¹ I sången, som är en gammal traditionell studentsång, ställer sig studenterna upp, beroende på vad de läser. Texten lyder:

O, gamla klang- och jubeltid
ditt minne skall förbliva
och än åt livets bistra strid
ett rosigt skimmer giva.
Snart tystnar allt vårt yra skämt,

vår sång blir stum, vår glam förstämt
o, jerum, jerum, jerum,
o, quae mutatio rerum.

(...)

Filosof:

Den ene vetenskap och vett
in i scholares mängder

Jurister:

Den andre i sitt anlets svett
på paragrafer vränger

Teologer:

en plåstrar själen som är skral,

Medicinare:

en lappar hop dess trasiga fodral
o, jerum, jerum, jerum,
o, quae mutatio rerum.

Informanten Anna beskriver vad gaskdel-
tagarna gör när de sjunger sången:

Man sjunger ”o gamla klang” och man stäl-
ler sig upp beroende på vad man pluggar.
Jag var på farmaceuternas sittning och där
var det nästan bara medicinare. Jag och en
till var de enda humanisterna (som reste oss
upp). På nationssittningar brukar det vara
folk från olika ämnen. Det brukar bara vara
cirka två teologer! Man slår i bordet, ställer
sig på stolen och sjunger ”Oh jerum jerum”.
Alla sjunger fel!

Dessa handlingar, upprepade vid bestämda
tidpunkter och med en symbolisk inne-
börd för deltagande, bär tydliga drag av
ritualer. Liknande ritualer förekommer,
enligt Anna, till sången *Punschen kommer*
som man sjunger till kaffet och även:

Man brukar köra (sången) i slutet (på sitt-
ningen). Då ska man stå på en stol i hög-
klackat. Det är ganska roligt! Också gungar
man fram och tillbaka (till ett visst parti av
sången). Då blir man lite yr.⁹²

Här sker sålunda rituella upprepade hand-
lingar, rent fysiska, som att ställa sig upp
eller gunga fram och tillbaka samt vissa
dryckesordningar och verbala yttranden
som att skåla och sjunga en viss sång.
Det skapar en viss stämning, en känsla
av gemenskap med positiva förtecken,
samtidigt som alkoholen lyfts fram för att
bekräfta detta. Men känslan av gemen-
skap under rituella förtecken kan också
understödja utanförskap för den som inte
dricker. Anna berättar om hur uppsala-
studenter förhåller sig till dryckesvanorna
inom studentlivet. En student, som valt
att inte dricka alkohol men ändå deltog i
festligheterna, fann just ritualerna mycket
ansträngande. Han upplevde det rituella
beteendet som uppbyggt kring alkoholin-
tag och det kändes bara fänigt att skåla
när han själv drack alkoholfritt.⁹³

Liknande reflektioner gjorde, enligt
Christina Mattsson, hovrättsnotarien
Axel Axelman när han kritiskt granskade
studenters dryckesvanor och skrev om
det i en skrift som gavs ut 1930. Skälvisor,
menade han, manade till *skål efter skål* och
studenterna skulle *dricka så de blir ”geléar-
tade väsen”* vilket kunde leda till omåttligt
alkoholbruk.⁹⁴ Detta visar hur alkoholin-
taget inom nationslivet uppmuntras med
hjälp av ritualer. Å andra sidan kan det
också ses som ett uttryck för att nations-
livets gemenskap förstärks med hjälp av
ritualer och alkohol. Antagligen uppfattas
ritualerna olika beroende på individens
eget förhållande till alkoholen.

SPRÅKLIG FÖRFINING

Ritualerna ”tuktar” handlingar och binder
dem i en viss ordning, en speciell hand-
lingssekvens.⁹⁵ Det blir ett sätt att kon-
trollera handlingarna och samtidigt ge
dem en status, ritualerna gör dem förfi-
nade. Snapsvisor kan ses som ett sätt att
verbalt kultivera berusningen, med hjälp

av ett förfinat språk. Genom att beskriva drickandet och ruset på rim och göra finurliga vändningar blir språket förfinat. Christina Mattsson skriver, under kapitelrubriken *En säregen form av poesi*, om språket i snapsvisornas texter. Författarna till dessa har varit både kända och okända, visorna följer en viss form och har ett givet tema. Vissa stilmoment kan skönjas i snapsvisorna; på 1700-talet hylades drycken, liksom i andra visor från den tiden där mat och dryck i överflöd besjungs. Än idag är det motivet i många snapsvisor.⁹⁶ Mattsson lyfter fram en rad fyndiga exempel på snapsvisor, med lustiga vändningar och formuleringar:

Nubben är "skön och härlig" eller "blank, skimrande och sval" men framför allt är den ett levande väsen. "Lilla nubben står där och väntar", "han är så fager och grann". Med ett inbjudande leende på läpparna viskar den "Ta nu mej!". Men den förföriske rackaren måste överlistas, och tonen kan därför bli smått aggressiv: "Vi ska nog lura det lilla iskalla aset".⁹⁷

I andra visor kan den första snapsen ligga i magen och ropa på nästa. Snapsen beskrivs som en stickande geting, en sluten mussla eller bot mot en hals torr som öknen. Snapsvisorna kan handla om konsten att dricka mycket eller bestå av svåra tungvrickare. Andra snapsvisor är parodier på etablerade visor, exempelvis *Se farfar dansar gammeldans*, som blir till *Se farfar halsar Gammeldansk*. Författarna, både kända och okända, visar upp språkliga finesser och fantasi. Humor och finurlighet kännetecknar många snapsvisor enligt Mattsson.⁹⁸

I studenternas sångböcker syns även underfundiga akademiska vändningar, som dels påvisar en verbal akademikerkultur och insatthet i litteraturkunskap och i språklig finess, men som också hänvisar direkt till studentens verklig-

het. Här återfinns en rad mer eller mindre kända författare som behärskar språklig rytm, traditionella rim och som samtidigt lyckas få fram det lustiga. Språket i sig visar akademiska anspelningar och ibland högtravande ord, en slags intern blinkning till dem som känner igen stilen. Att vara humoristisk och charmig (witty, charming) är exempel på egenskaper som tilldelas högt värde hos dem med akademisk status. Man känner igen det "charmiga" och "humoristiska" hos dem med samma bakgrund, i det här fallet handlar det om en akademisk stil.⁹⁹

Ett antal visor är på latin eller använder sig av latinska termer i text och refräng. Äldre ord och stavningar har bevarats, språket signalerar inläst kunskap (till exempel i latin), kulturell kunskap (anspelning på fina viner, att använda sig av "gamla" ord) samt kunskapen att kunna formulera dikt och rim efter vissa regler. Här uttrycks en viss humor, som kan betecknas som studentikos. Ett antal visor kontrasterar de kultiverade dryckesvanorna mot det vulgära, vilket blir underhållande. Fina viner besjungs i samband med feta fransyskors vårtiga fötter, Bordeauxvin rimmar på fyllesvin.¹⁰⁰ En välkänd snapsvisa med gamla anor, som riktar sig mot religiöst, nyktert leverne, sjungs på den frireligiösa melodin *O, hur saligt att få vandra*:

Jag har aldrig vart på snusen,
aldrig rökat en cigarr, halleluja.
Mina dygder äro tusen,
inga syndiga laster jag har.
Jag har aldrig sett nåt naket,
inte ens ett litet nyfött barn,
därför tittar jag i taket
och undgår så frestarens garn.
Halleluja, halleluja...

Visan återfinns i flera av sångböckerna.¹⁰¹ Även nyskrivna visor ger uttryck för fyndigt författarskap:

Låt oss alla öppna gapet
 Och ge hän åt dryckenskapet.
 För nu ska hela laget
 Va' med på fylleslaget.
 Om grannen din kollapsar
 Se till att sno hans snapsar
 För om du än kan stå upp
 Är det bara till att slå upp,
 Bara ställ de rosa djuren i tamburen.¹⁰²

Själva det vulgära fångas in i fyndiga omskrivningar, de högtidliga orden beskriver det ociviliserade beteendet. Liksom i all humor är det kontrasten som gör det underhållande. Sålunda kan man i en förlängd variant av snapsarnas namn i snapsordningen (no. 1 Helan, 2. Halvan osv) läsa att efter snapsarna 14 och 15, *Lille Manasse* och *Lille Manasses bror* kommer snaps nummer 16 *Klämtaren*, 17 *Kreaturens återuppståndelse*, 18 *Den bleka dödens dryck*, 19 *Krokofanternas intåg* och slutligen 20 *Ett evigt liv*.¹⁰³ Denna stolpiga, något gammeldags omskrivning av ett omåttligt drickande, djuriskt beteende (kreaturen) och hallucinationer visar med exempel på hur kultiverat språk förs ihop med okultiverat beteende. Många av snapsvisorna är allmänt kända även utanför studentvärlden, andra har författats i samband med studentspex och sedan skrivits in i sångböckerna. Visorna speglar naturligtvis verklighet och värden i studenternas värld. Äldre visor handlar om brödraskap och studentens vår, nyare om Ofvandahls eller om studiemedlen.¹⁰⁴

Varje student som skrivs in vid nationen får en egen sångbok och den har för många ett personligt värde. Informanten Eva till exempel, bad mig vara mycket försiktig med hennes bok, även om hon inte läste så länge i Uppsala såg hon den som speciell och ville spara den. Böckerna medtages till gasker och festligheter och bordskavaljerer och kamrater uppmanas skriva i dem. De böcker jag undersökte var fullskrivna

med personliga hälsningar och kommentarer om kvällens festligheter. En del hälsningar – långt ifrån alla – var skrivna på rim, som den från Evas bordsherre där han tackar för att få vara hennes första bordskavaljer och avslutar med *mig ska du inte skylla, när du vaknar med studietidens första fylla*. En annan festdeltagare har plitlat ner följande limerick riktad till tekniker:

En skön "dude" från Dalarna
 satt i de norrländska salarna
 Han sa: Jag vill ha det på vers
 jag kanske kommer till Chalmers
 och blir en av de riktiga karlarna¹⁰⁵

Det är svårt att avgöra om samtliga rim är författade vid festtillfället eller senare (en del är dessutom svårärlästa på grund av slarvig handstil) men troligen visar många av rimmen uttryck för spontan författarglädje i samband med gasker och andra festligheter.

På samma sätt som den akademiska snapsvisan fungerar som inneslutande kan den uppfattas som uteslutande för personer utan det akademiska kapitalet. Studentkårens mångfaldsbyrå ESMERALDA har sålunda producerat en film med namnet *Jag kan inte en enda snapsvisa – röster om den öppna högskolan*. Filmen handlar om att öka självförtroendet hos personer som inte har akademiska traditioner hemifrån.¹⁰⁶ Här synliggörs snapsvisans symboliska betydelse som identitetskapare i akademiska sammanhang.

HIERARKIER OCH GEMENSKAPER

Ritualer har sålunda en symbolisk innebörd, de markerar något som har en betydelse för utförarna/deltagarna. De kan till exempel användas för att markera ordningar och hierarkier. Bourdieu menar att de höga positionerna inom universitets-

världen vidmakthålls med olika metoder. Det råder en hård kamp om de få höga titlarna inom universiteten, och för att få omgivningens erkännande måste man ha passerat alla akademiska stadier och titlar. Detta kräver tid, tålmod och godkännande av dem som redan nått de högsta positionerna. Varje "position"/titel legitimeras på olika sätt, som visar att personen uppnått en viss ställning, som doktor, docent eller professor. På så vis skapas respekt och erkännande. Att få en sådan position kräver tid och medverkan:

The sacrifice of time implied by participation in these rituals, ceremonies, meetings, and displays is also the most rigorously necessary condition for the accumulation of that form of symbolic capital known as a reputation for academic worthiness.¹⁰⁷

Inom nationerna kan detta synliggöras genom titlar och bordsplacering. Honnörbordet är reserverat för *förste kurator och andra högdjur*. *Det är ett privilegium att sitta där. De andra får gå (bete sig) efter hur de vid honnörbordet betar sig.*¹⁰⁸ Hur länge man studerat har en viss betydelse, insparksgaskan blir en introduktion till studentlivet, olika former av insparksfester och ritualer markerar ingången till studentlivet. Ibland pågår "nollningen" i en hel vecka med olika spratt och aktiviteter för de nya studenterna, nollorna, inte sällan i kombination med alkohol.¹⁰⁹

I äldre tider var antagningsår av yttersta vikt. Flera informanter som var studenter under första hälften av 1900-talet understryker den hierarki som rådde mellan de nyantagna och de som studerat längre. Lars, student på 1910-talet berättar att

Man lade bort titlarna med de yngre ej de äldre. Man presenterade sig med efternamn och årtal. Väldigt viktigt hur man titulerade och sträckte fram handen (...) Det hölls

på rangen mellan olika årgångar. Det var ju förfärligt förligt för en yngre student att lägga bort titlarna med en äldre. Det gick inte an.¹¹⁰

En annan man, student på 1940-talet, berättar hur titelbortläggningen gick till, det vill säga när man kunde dua varandra, vilket oftast skedde efter inskrivningen:

Den med det tidigaste studentåret tog initiativet. Man sa:

- Andersson
- Hamreus
- 35
- 42
- Tack ska du ha!
- Tack ska du ha!¹¹¹

De som var yngre kunde utsättas för spratt av de äldre. Ett antal mer eller mindre häcklande skämt utfördes vid receptionsgaskerna. Då sjöng man bland annat *Der Graf von der Luxemburg* och de nya studenterna skulle peka rätt på en tavla, vilket ofta misslyckades under muntra skratt.¹¹² Även andra skämt och spratt förekom, vilka inte alltid uppskattades av dem som utsattes för dem.¹¹³ Lars understryker även honnörbordets och sittordningens betydelse. Han berättar en episod då en fin herre kom för sent och alla redan hunnit sätta sig till bords, vilket ledde till att hela sittordningen måste göras om.¹¹⁴

I samband med dessa festligheter förekom sålunda handlingar som markerade hierarkier och ordningar av betydelse. Det skedde då som nu vid högtidliga tillfällen, påvisat genom bordsplaceringar, skämt, sånger och snapsordningar. Det är dock inte bara hierarkier som påvisas, utan även gemenskaper och samhörighet till exempel när studenterna sjunger *O, gamla klang* (se ovan). När medicinare, teologer och humanister reser sig upp,

visar de sin akademiska tillhörighet. Anna gör till exempel en poäng av att hon och hennes kamrat är *de enda humanisterna*. Här skapas en gemensam tillhörighet i relation till alla medicinare. Gemenskapen är baserad på vad man studerar, humanister i kontrast till naturvetare.

I flera av sångböckerna anspelar texterna på ämnestillhörighet. Farmaceuterna skämtar med stavningen *pharmaceuter* och byter ut alla *f* mot den gamla stavningen *ph*, på ett studentikost vis. I deras sångbok *Pharmacanto* har man ett antal *phester*, till exempel *amöbaphest*. Deras kårhus kallans för *Pharmen* (*Pharmacanto* 2007). I teknologernas sångbok (2002) återfinns en snapsvisa vid namn *Système International d'Unités* (s-enheterna), som består av en rad formler.

GAMMALT OCH GENUINT

Ritualer är ett sätt att skapa gemenskap, alla som deltar i ritualen uppmärksammar och bekräftar något tillsammans. Människor som tillsammans utför vissa handlingar vid upprepade tillfällen på en specifik plats, delar denna upplevelse och skapar därmed en kollektiv identitet. Den för ritualen valda platsen kan utsmyckas på ett visst sätt, med speciella attiraljer, sånger eller mat, som signalerar en viss gemenskap. Denna kan omfatta ett stort antal personer, till exempel en nationell högtid, som nationaldagen, eller vid en större religiös tradition. Kommunikationsvetaren Chad Eric Bergman visar hur även mer folkliga och mindre högtidstygda tillställningar, exempelvis den populära utomhussången *Allsång på Skansen* som är välbesökt och har höga tittarsiffror på TV under sommaren, kan ses som en ritual vilken skapar nationell gemenskap. I fallet *Allsång* reproduceras föreställningar om en svensk/nordisk tillhörighet.¹¹⁵

Men ritualerna behöver inte enbart markera det nationella, andra tillhörigheter och gemenskaper kan lyftas fram vid exempelvis Maja Gräddnosloppet, studentgasken och vid deklaraionsinlämningen.¹¹⁶ Denna typ av ritual är sålunda en tradition, eller med religionsvetaren Arnold van Genneps definition, en återkommande *kalendarisk rit*.¹¹⁷ I folkmun använder man dock oftast termen *sed* eller *tradition*, även om det rör sig om rituellt beteende. När ritualen utförs bör den väcka någon form av känslor. Bergman menar att musik, lukter och smaker i samband med ritualer väcker känslor av igenkännande och nostalgi. Det blir *äkta*.¹¹⁸ Just äktheten är definitionen för hur mycket en ritual/sed/tradition uppskattas. En sed som upplevs som meningslös riskerar snabbt att självdö, då ingen vill genomföra den. Den måste sålunda väcka någon form av känslor och ses som meningsfull för att leva kvar.¹¹⁹

För att en tradition ska väcka uppskattning och känslor måste den uppfattas som *äkta*. Antropologerna Jocelyn Linnekin och Richard Handler räknar upp några kriterier som ger en tradition legitimitet att definieras som autentisk. Ett kriterium är att den ska ses som gammal, en gammal tradition anses betydligt finare än en ny. Traditionen bör inte heller upplevas som konstruerad, den bör ha uppstått spontant gärna ur "folkdjupen". Vidare ska den uppfattas som oföränderlig, det vill säga utföras på liknande sätt som ursprungstraditionen förr i tiden.¹²⁰

Här vill jag även lägga till att en "äkta" tradition inte bör förknippas med konsumtion. En konsumtionstradition ses som vulgär, till skillnad från en äkta tradition som utförs med andra syften än att konsumera. Halloween är exempel på en sed som uppfattas som ny, importerad/konstruerad och med syfte att konsumera, sålunda oäkta och osvensk. Trots detta

lever seden kvar, bland annat för att den förgyller den mörka hösten.¹²¹ Handler och Linnekin påpekar att alla traditioner i realiteten är nytillverkade och konstruerade, det vill säga konstruktioner i nuet, som uppstår i det ögonblick vi genomför dem. Att de skulle vara ”gamla” och ”äkta” är de bilder vi bär med oss och som vi försöker återskapa i samband med traditionerna. I bilderna av ”det gamla goda” skapas gemensamma referenser och en gemensam historia som förenar personerna som deltar i traditionen.¹²²

Även inom nationslivet finns hänvisningar till en gemensam historia, vilket synliggörs i studenternas sångböcker. I teknologernas sångbok (2002) omnämns flera historiska fakta som handlar om det gamla och traditionella. Det står till exempel om skälvisans historia, gamla utdrag ur universitetsstatuter från 1600-talet och om moder Sveas historia. Historien ligger till grund för gemenskaper, som utkristalliserar sig på olika nivåer. En övergripande nivå handlar om en form av *svenskhet*, representerad av svensk visstradition, som troligen upplevs som genuin av många. Det handlar om visor skrivna av Bellman, Taube, Vreeswijk och andra traditionella sånger om svensk skärgård och sommar, som signalerar det vi brukar referera till som en ”svensk visskatt”. I en av sångböckerna har kapitlet med dessa visor titeln ”Vid brasan” vilket illustrerats med en bild av Bellman med flera med gitarrer framför en lägereld.¹²³ Detta signalerar en känsla av sommarkväll och svensk natur. Den svenska naturen är starkt förknippad med den svenska självbilden, vilket även visar sig i innehållet i många visor.

STUDENT OCH UNG

En annan övergripande tillhörighet som synliggörs i böckerna är den som *student* och som *ungdom*. Ungdom och ungdom-

lighet kännetecknar föreställningar om studenter och studentlivet.¹²⁴

Tom Lundin, professor i katastrofpsykiatri som även skrivit om studentliv, ordnar och kotterier i Uppsala, menar att bilden av studenten som vi känner idag och känslan av ”student” som en identitet och en gemenskap har sina rötter i 1800-talet. Den karaktäristiska uppsalastudenten trädde fram i början på 1800-talet i samband med studentbeväringen, vilket var en form av allmän värnplikt för unga män vid universitetet. Några decennier senare runt mitten på 1800-talet började studenterna alltmer etablera sig. Uppsala kom att få epitetet *den eviga ungdomens stad* efter en tillfällighetsdikt skriven i samband med invigningen av nya lokaler i Katedralskolan. Den sorglösa studenten som njöt av sin ungdomliga frihet var en av de två studentbilder som rädde under 1800-talet. Den andra var den skandinavistiska studenten som kämpade för politiskt upplysta och lärda ideal.¹²⁵

Två sånger som hör studentlivet till är *Gaudemus igitur* och *O, gamla klang och jubeltid* (i tyskt original *O, alte Burschenherrlichkeit*). Dessa blev populära i början av 1900-talet i samband med *det tidiga 1900-talets nostalgiska äreminne över 1800-talets studentliv*, skriver Lundin. Utropen *Oh Jerum* är troligen ett hälsningsrop, men det har även hävdats att det är en omskrivning för *Jesus*.¹²⁶ *Gaudemus igitur* återfinns i samtliga böcker jag tagit del av och troligen i de allra flesta studentsångböcker. Sången sägs stamma från ett gammalt latinskt manuskript från 1200-talet på temat *carpe diem*, det vill säga *fånga dagen*. Sången handlar om att leva här och nu, ungdom, vackra flickor samt en hyllning till akademien, professorerna och studenterna. Ungdomens glädje återfinns även i andra kända visor, som *Sjungom studentens lyckliga dag* (av Herman Säterberg och Prins Gustaf).

Gaudeamus igitur slår igenom som studentsång på 1700-talet, enligt det öppna webbaserade uppslagsverket Wikipedia. Detta uppslagsverk fungerar inte bara som faktabok för nyfikna, den sprider i sin tur kunskap som bekräftar och reproducerar traditioner och bilden av vad det innebära att vara student. Sålunda illustreras sången i Wikipedia med ett färgglatt vykort på en (tecknad) ung tysk mustaschpydd student i vit studentmössa och med en fackla i handen. Kortet är från 1898 och på ena sidan står det *Gaudeamus igitur*.¹²⁷ Wikipedia upplyser vidare om sångens historia och dess spridning. Idag sjungs den i universitet över hela världen, från Yale Glee Club i USA till Freiburg i Tyskland. Här lyfts, med hjälp av Wikipedia, en gemensam mycket gammal vida spridd studentkultur fram.

En intressant aspekt, vilken jag inte tänker fördjupa mig i här, är en eventuell skiftning av innebörden av *carpe diem* i olika tider. För 1200-talets människor kanske det hade en mer ordagrann betydelse, då denne inte hade samma kontroll över liv och död som vi har idag. Medeltidsmänniskans tillvaro var betydligt mer oskyddad, hon var utsatt för väder, vind och sjukdomar och framtiden var inte given. Dödligheten var hög och det drabbade fattig såväl som rik. När dagens ungdom sjunger om att fånga dagen eller ungdomens vår, syftar det på en tid i livet som är förgänglig och därför bör man njuta av den här och nu. De flesta räknar dock med att leva ett långt liv efter sin ungdom. Därmed får fånga dagen en nostalgisk innebörd, en tid som ska fångas för att därefter sugas på som en vacker karamell.

Förutom en tillhörighet som svensk/student/ungdom/fakultet och ämne, innehåller böckerna naturligtvis regionala visor beroende på vilken nation man tillhör. Bland annat snapsvisorna kan hänvisa till *regional tillhörighet*. En norr-

ländsk student kan exempelvis sjunga följande visa om ett lokalt bryggeri i en parodi på melodin *Stockholm i mitt hjärta*, av Lasse Berghagen:

Zeunerts i mitt hjärta, låt mig besjunga dig nu
Tappad i Sollefteå stad, ölarnas öl – det är du!
Bland biror jag druckit i världen, helst med
dig jag svänger i vals.
Alla ångermäns kärlek till b(r)ygden, nu
säger vi skål och ger hals.¹²⁸

Berghagens sång i originalversion sjungs även regelbundet på *Allsång på Skansen*. Chad Eric Bergman har liknat den vid en psalm (jfr Jesus i mitt hjärta, låt mig besjunga dig nu), där hyllningen till staden liknar en hyllning till Jesus.¹²⁹ Ritualen har dock en annan innebörd på Skansen, men visans känslofullhet gör att den går att använda som hyllning i olika syften.

MYTISKA PERSONER

En annan komponent i en historieskrivning är att ha gemensamma ”hjältar”. Inom nationslivet lyfts vissa mytiska personer fram, personer som anses vara betydelsefulla och som det berättas om under lång tid. Personerna kan ha anknytning till nationerna eller till Uppsala i stort. I en av sångböckerna kan man läsa att Manasse lär ha varit en känd Uppsalaprofil från början av 1900-talet. Manasse är sålunda namne med supen Lille Manasse, vilket kopplar ihop Uppsala med en välkänd gammal svensk sup.¹³⁰ En annan mytisk person som omtalas vid återkommande tillfällen i nationsarkivet är den kände orientalisterna HS Nyberg, bland annat ledamot i Svenska Akademien och inspektor på Västmanlands-Dalarnas nation. Flera generationer studenter i nationen hänger upp vissa viktiga händelser på HS Nybergs närvaro, till exempel den första recentiorsgaskan med HS Nyberg, eller gåsmiddagen med

densamme. Ibland kallas han bara för H S. Det refereras även till händelser där H S Nybergs bror eller fru varit närvarande, de presenteras inte i egenskap av sig själva utan i första hand som bror respektive fru. Även historier om H S Nyberg själv återges, där han får en nästan mystisk framtoning. En kvinna berättar om ett uppvaktande på Lucia:

Jag minns så väl att vi gick till H S, han bodde på Nedre Slottsgatan. Den där brickan är något som min morfar skaffade när han för hem från Abessinien, han hade varit missionär där och blev komminister i Dalarna sedan. Jag dukade väl fram kaffet då på den där och H S satt där i sin nattmössa och så plötsligt började han läsa på något mystiskt språk, vi begrep ingenting. Det är tänkespråk ur Koranen på den där.¹³¹

Här skapas en stämning kring en mycket lärd man, som anspråklöst erbjuder sina breda kunskaper i sitt hem för föräldraduktiga studenter. Även vanliga personer omtalas i berättelser om nationens historia. Flera namngivna vaktmästare påtalas för sin förmåga att känna till och hålla koll på varenda student på nationen.¹³² I dessa beskrivningar liknar nationen en gemensam familj, där vissa personer blir ett slags faders- och modersgestalter.

Det finns sålunda ritualer och beteenden som gör att drickandet kan uppfattas som mer legitimt än annars. Att sjunga en traditionell gammal visa av exempelvis Evert Taube eller en snapsvisa i samband med alkohol uppfattas säkert som mer kultiverat än att bara dricka utan att sjunga. En del av visorna är nyskrivna, men ändå välartikulerade vilket ger drickandet en mer förfinad inramning. Drickandet är "infångat" i ett tydligt manus, med kroppsliga handlingar, sånger, speciella kläder, dukning och attiraljer, som gör att det transformeras från en "vild"

handling till en "tämjd". Det vilda kaoset är oskadliggjort, det djuriska kaotiska tyglas till förutsägbara rörelser och ord. Drickandet legitimeras och förfinas sålunda, samtidigt som det knyter an till en "äkta" gammal tradition med gamla förtecken.¹³³

Sångerna är traditionella, några hör till den svenska visskatten, andra har rötter tillbaka till 1200-talet. Med så gamla anor blir festandet legitimt och får hög status. I ritualerna signaleras gemenskap och tillhörighet. Deltagarna får direkt eller indirekt veta att det är en "gammal" gemenskap, gasker som firats på ett visst sätt länge, gamla sånger, byggnader och beteenden. Tillhörigheten som ungdom och student är en av aspekterna, liksom nationella och regionala gemenskaper. Även en nationstillhörighet kan utkristalliseras i denna imaginära gemenskap.¹³⁴

Nedan redogör jag för intervjuer med några personer som är medlemmar i olika herrsällskap. Deras beskrivningar synliggör tydligt betydelsen av de aspekter som diskuterats ovan – kontexten, det rituella, gemenskapen och återskapandet av gamla tiders vanor för att kultivera drickandet.

KULTIVERAT I HERRSÄLLSKAP

OP Andersons paradmarsch
Mel: Torde vara uppenbart...

Här kommer OP Anderson i immiga små glas.
Kommer med kraft, kommer med stil, bygger atmosfären.
I glasena det klirras ty det är ett stort kalas;
får nån suput
på drycken sin slut
Vi går till spritaffären.
Vik hädan nykterister, kliv ur vägen eller kull,
För hänger du med oss är risken stor att du blir full!

Här går en sup som kyler svalt men värmer
skönt ändå.

Hej om du vill,
super vi till
tills dagen ljusnar blå!

*Författad under 2008 av P J Lind på
X2000 mellan Stockholm och Göteborg*

Visan ovan komponerades för festliga sammanhang och handlar om gemenskap och friheten att få sup sig full. Det här avsnittet behandlar synen på festligheter och rus inom så kallade herrsällskap. Många av dessa är helt eller delvis anknutna till nationerna. Det kanske är en slump, men det var ovanligt många personer från herrsällskapen som var intresserade av att bli intervjuade. Flera mejlade mig personligen och jag fick hänvisning till minst tio andra medlemmar, som sades vara intresserade av att bli intervjuade. Kanske tilltalade ämnet kultiverade fyllor just denna grupp? Kanske identifierade de sin verksamhet som kultiverat drickande?

Jag intervjuade tre sällskapsmedlemmar som meddelat intresse. Alla var medlemmar i flera sällskap/ordnar, både sådana som bildats tämligen nyligen och sådana med gamla anor. Sällskapen vände sig uteslutande till män och arrangerade regelbundna mer eller mindre högtidliga träffar och middagar. Informanterna, som jag här kallar för Axel, Per och Johan, upplevde sällskapen som ett mycket positivt inslag i livet. Jag anonymiserar även namnen på sällskapen.

HISTORISKA SÄLLSKAP

Per, Axel och Johan ansåg sitt drickande vara kultiverat och menade att de uppskattade gamla traditioner vad gällde klädsel och uppförande. I sällskapen sjunger man gamla sånger, och anammar en gammal

studentkultur. En av informanterna kallade sina sällskap för värdekonserverativa.¹³⁵ De verkade väl införstådda med hur sällskapens historia sett ut och dessa har mycket riktigt en gammal tradition.

Uppsalaprofessorn Tom Lundin har undersökt sällskap och kottierier i Uppsala på 1800-talet. Många av dessa fanns redan i slutet av 1700-talet. Det fanns, och finns, en rad olika sällskap med olika studentikosa och mer eller mindre lustiga namn, bland annat Par Bricole, Sällskapet Tratten, Juvenalerna och Götiska förbundet, det sistnämnda skapat i Stockholm av bland andra uppsalastudenter. Dessa kottierier, menar Lundin, fungerade som en fast punkt över tid i en flyktig studenttillvaro. De vände sig främst till män, men kvinnor tilläts så småningom vara medlemmar i vissa av dem. Flera kända namn återfinns bland medlemmarna, till exempel Carl Jonas Love Almqvist och Johan Henric Kellgren. En del av dessa sällskap och ordnar lever än idag, som Par Bricole liksom SHT, tidigare Sällskapet Tratten. Välkända Juvenalorden ser sina rötter till de tidigare Juvenalerna. Andra sällskap har upphört.

Enligt författaren är det först under 1830- och 1840-talen som studentkottiererna fick en alltmer bacchanalisk karaktär och de kom att utvecklas till ordenssällskap med ritualer, gradsystem och vissa kläddetaljer.¹³⁶ Detta var en tid då national- och spritromantiken blomstrade och sköna sånger sjöngs till Bacchus ära. I sällskapen och kottiererna besjöngs baksmälla, berusning och alkohol.

I dessa finurligt skaldade dikter återfinns en tydlig språkligt kultiverad beskrivning av ruset, som kopplas till tankens fördjupning. Ett exempel är Fribygarordens visa från 1797:

Vill du bli adept så drick då ett glas,
Drick två, drick tre drick fyra, så får du veta
mera;

Tag ett rus bestå ett gott kalas,
 Snart ska du som stormästare regera.
 Av ett rus betagen,
 Ser man klart som dagen.¹³⁷

Detta är naturligtvis skrivet i en skämtsamt ton. Trots det så är det tankens berusning som beskrivs, ruset påverkar det andliga. Adepten blir klokare, efter fyra glas får han veta mera. Detta kan jämföras med Bellmans beskrivning av att ta en sup *dito en, dito två, dito tre, så dör du nöjdare*. I dikten ovan är dock den unge mannen inte mer nöjd av fyra glas, men klokare.

En berömd diktare, aktiv inom Juvenalerna, var Gunnar Wennerberg, känd för sina pianoduetter Gluntarne som skrevs i mitten av 1800-talet. Ordet glunt är dialektalt för grabb, och dessa lustiga sånger återger en dialog mellan två studenter, Glunten och Magistern. Duetterna handlar bland annat om hur de träffas, blir upptagna i sällskapet Juvenalerna och slutligen tar examen. Mycket känd är sången *Här är gudagott att vara* ur glunt nummer 25. I texterna behandlas berusning och bakfylla på ett skämtsamt sätt, exempelvis i sången *Nattmarschen i Sanct Eriks gränd*, där Glunten och Magistern vinglar omkring i natten och försöker prata med en stolpe som de tror är en herre.¹³⁸ Wennerberg står staty i närheten av Uppsala universitet, liksom andra storheter som Erik Gustaf Geijer. Så sent som 1997 restes en staty i Carolinabacken i Uppsala som föreställde Glunten och Magistern, dessa två representanter för studentlivet i Uppsala, men också för en akademisk, humoristisk och – om man så vill – ”spritromantisk” syn på festligheter och berusning.

I de tidiga sällskapen föddes spex och studentikos humor. Under det sena 1830-talet skrevs de första spexen och inom nationerna växte traditionen att författa spex i akademisk anda. Tom Lundin ser rentav värvandet av rollbesättningen till

spexen som en grund till bildandet av sällskapen och koterierna. Spexens framväxt skedde parallellt med sällskapens etablering.¹³⁹ Än idag är spexen betydelsefulla i såväl studentlivet som inom sällskapen. Flera av männen jag intervjuat lyfter fram spexen och humorn som kreativa och underhållande inslag i samvaron. Mycket av det som kännetecknar äldre tiders herrsällskap är viktigt för deltagarna idag, klädseln ska vara proper och sångerna spegla äldre tider. Informanten Johan kopplar festligheterna till de gamla romarnas fester, så kallade bacchanaler, och till Bellmans Bacchi orden som var en parodi på en vanlig orden men för suputer.¹⁴⁰ Det sker en medveten identifikation med de gamla rötterna, en stil som upprätthålls både som ideal och genom konkreta handlingar. Det gamla borgar för det kultiverade.

Det är svårt att få grepp om hur många herr- och ordenssällskap det finns idag och hur situationen ser ut för dessa. Det går inte att, vid en genomgång av statistiskt material, avgöra vilken typ av sällskap som döljer sig bakom ett visst namn. En del är mer löst sammansatta och inte officiellt registrerade.¹⁴¹ Det ingår dessutom i sällskapens karaktär att vara lite hemliga och inte alltför öppna för allmänhetens insyn. Det ”hemliga” verkar lockande för presumtiva medlemmar, det är först när man blivit upptagen i sällskapet som man delges denna kunskap.

Jonas Arnell, utredare och expert på bland annat ordnar, har dock sammanställt en websida som uppmärksammar ordenssällskap i Sverige. Enligt Arnell finns i Uppsala idag knappt tjugo ordnar med gymnasie- eller studentanknytning, varav merparten enbart består av bröder. Några få vänder sig till båda könen och någon enstaka består av systrar. Man kan inte begära medlemskap utan måste bli invald och tilldelas därefter en fadder. Till

en del ordenssällskap är det många års väntetid. En typ av ordnar, vilka kan jämföras med dem Lundin beskriver ovan, omnämner Arnell som *backanaliska ordnar* som är *mycket lättsamma ordnar där vinguden Bacchus hävor ingår som en viktig detalj tillsammans med sång, musik, teater och spex*. Många av ordnarna har funnits i äldre tider och ombildats på senare år.¹⁴²

Sällskap som inte är ordnar omnämns däremot inte i Arnells sammanställning och det är svårt att få fram uppgifter om dessa. De oregistrerade sällskapen, som vänder sig till herrar, påminner dock om ordnarna på många sätt vad gäller festligheter och stil, men saknar det hierarkiska gradsystemet.¹⁴³

De informanter jag intervjuat är medlemmar i både ordnar och andra sällskap. I följande text väljer jag att inte skilja ut det ena från det andra, utan kallar båda kort och gott för herrsällskap.

VÄLKULTIVERAT MED MAT OCH DRYCK

I intervjuerna är informanterna tämligen på det klara med innebörden av "kultiverat". En kultiverad middag med herrsällskapet kan se ut som följer: Det serveras en tre-rättersmiddag som, i det här fallet, äger rum i en av nationsbyggnaderna. Man är välklädd och det är snyggt dukat. Middagen inleds med snaps och laxtarta. Huvudrätten består av en *mycket bra* kalvfilé och vin. Ofta sitter man till bords riktigt länge, det sjungs sånger och hålls tal. Allt sker i en viss ordning och det är välplanerat. Ibland upptas en ny medlem i sällskapet eller orden och det kräver en viss ritual. När *O, gamle klang* sjungs är tafeln bruten. Vid elva-halvtolvsnåret kan man avancera till groggbänken, deltagarna roterar och det blir mer informellt. Sånger och samtal fortgår och framåt småtimmarna börjar folk droppa av.¹⁴⁴

Informanten Johan menar att herrsällskapens middagar är mer kultiverade än många andra middagar trots att ingen spottar i glaset. Utifrån dryckesmängden skulle festdeltagarna kunna definieras som berusade, men det är beteendet som avgör kultiveringen, inte promillehalten. Ibland börjar de rentav dricka till lunch och det kan vara stora mängder alkohol, men trots detta blir det kultiverat, menar han. Det handlar om vad man *gör*. Johan kan noggrant och detaljerat redogöra för inramningen för en kultiverad tillställning. Liksom de andra poängterar han klädselns betydelse, men även dukningens. Själv är han noggrann med dukningen även när han har herrmiddagar hemma i sin lägenhet. Lägenheten rymmer en fest på åtta till tio personer och han har nyligen köpt ett större bord för att kunna ha dukat bord med sina kamrater. En förfinad dukning kräver *nysilverbestick, flera tallrikar* (till olika rätter), *kuvert och linnedukar med stärkelse (...)* *vita dukar, glas och bestick sätter nivå*.¹⁴⁵

Axel anser att det är mer kultiverat på en herrklubbsträff än på nationen. Han har en mycket positiv syn på sällskapets festligheter som han uppfattar som glada tillfällen. Även om han påpekar att de har många drag från nationernas gasker och andra "fina" tillställningar på nationerna, så tycker han att sällskapets fester är ännu mer högtidliga. Detta förklarar han främst utifrån de historiska rötterna, historien blir ett sätt att definiera det kultiverade. Man drar *klassiska, urgamla skämt* och känner *historiens vingslag* när punschen dricks. Gamla sällskap tilldelar Axel högre status än nya, som är flyktiga och ibland upphör efter ett tag. En del av dem har funnits i hundratals år och bär på ett tungt historiskt kapital. I sådana sällskap finns gamla medlemmar, det vill säga medlemmar av hög ålder som varit med länge och är hedersmedlemmar.

STUDENTIKOST
OCH MANLIGT

I drickandet markeras tillhörigheter med gamla rötter. Det är flera historiska gemenskaper/identiteter som synliggörs; den manliga, den studentikosa och den militära vävs in i varandra. Citatet nedan synliggör komplexa gemenskaper som skapas på herrsällskapens middagar. Axel understryker den täta stämningen och känslan av att vara student/akademiker, en känsla som blir påtaglig när alla tillsammans ropar ”hurra”:

En klassisk grej är ordet ”hurra”! Man utbrister i ”hurra” när någon säger något bra, man blir så glad. Det eskalerar. Ju mer sprit man får i sig, desto mer ”hurra”. (...) Om man bara sjunger en sång och alla tycker det är så bra sång- och textmässigt, så lyfter man handen och slänger upp den, som när man lyfter studentmössan. Det är en studentikos sak, en intellektuell fylla, inte bara som ett gäng ishockeysupportrar ”OOOAAA”! Det är inget bröl, mer tyngd. Det var en lunch eller en brunch. Jag satte igång klockan tio bara efter några snapsar, en ordnad brunch. Folk blev i extas, sången var så bra. Det blev ett rungade hurra efter varje sång. Det är en akademisk stil – att ropa hurra!¹⁴⁶

Identiteten som student och akademiker har även en lokal förankring. Axel lyfter fram uppsalaidentitetens betydelse, han talar om en uppsalastil och uppsalaprofiler. Det är mer kultiverat än på xx-universitetet, där drickandet kan bli till *haverifester*. Mycket av det som sker betecknar Axel som studentikost. Han beskriver det studentikosa som att man gillar *grejer som är unika för universitetet, klä upp sig, dresscode, middagar, kulturella sammanhang, orkestrar, körer(...) ha(r) studentmössor titt som tätt*. Det studentikosa knyter an till känslan av att vara bekymmersfri och skjuta på morgondagen. Axel uttrycker

här en traditionell studentidentitet med idéer om den sorglösa ungdomen som växte fram under 1800-talet (jfr s 24).

I citatet ovan beskrivs den gemensamma sången och hurraropet som ett tillstånd av extas. Flera informanter understryker det tryck som skapas i sången när så många herrar sjunger tillsammans. Styrkan i männens röster signalerar en akademisk manlighet. Den manliga rösten och dess egenskaper understryker den exklusiva samvaron. Den biologiska egenskapen lyfts fram som betydelsefull för gemenskapen, en gemenskap som i sin tur uttrycks i handlingar. Sångerna påvisar dess historiska rötter. Den manliga gemenskapen är naturligtvis själva grunden för herrsällskapen, där man är *bröder*. Beteckningen bröder vänder sig enbart till män och, menar Axel, gemenskapen är positiv på flera sätt. Festerna innehåller sång och glädje.

Liksom andra tillhörigheter är manlighet något som måste iscensättas och underhållas. Olika företeelser, föremål och handlingar laddas med ”manliga” förtecken. Många av de föremål (bland annat drycker) som informanterna beskriver upplever jag som manligt kodade, exempelvis starka drycker och *groggbänken*, som för mina tankar till cigarrökande herrar upptagna i samtal. Punschen påvisar dessutom en akademisk tillhörighet. Axel berättar att *det är traditionellt* (traditionell sprit) *inget trams som Jägermeister. Sedan blir det varmrätt med rödvin, efterrätt med punsch eller kanske en konjak. Det är traditionellt svenskt till efterrätten punsch – uppsaladrycken nummer 1!*¹⁴⁷

Det råa manliga beteendet kan även kopplas till föreställningar om alkoholruset i sig. Berusningen är tydligt manligt kodad och bär manliga förtecken. Manlighet, styrka och starka drycker hör ihop. En riktigt karl ska tåla mycket sprit, dricka starkt och ändå stå upprätt, bred-

bent och rakryggad. I gamla uppteckningar beskrivs hur starka karlar dricker 95-procentig sprit och tömmer morgonsupar utan att blinka.¹⁴⁸ Ordet styrketår syftar inte bara på dryckens alkoholhalt utan även på den styrka som förmedlas till den som dricker.

Denna syn på manligt drickande är inte generell och klassneutral. Den synliggör en arbetarmanlighet, förknippad med starksprit och intensivt drickande på helgerna. Akademikermannens festande i äldre tider däremot, kopplas till punschverandan, cigarren och rungande skratt, en bild som bekräftas av Axels beskrivning ovan. Mäns drickande ses ofta som mindre problematiskt än kvinnors. Det manliga ruset är norm, en mall som kvinnors drickande ställs i relation till.¹⁴⁹

DET MILITÄRA

Det som upplevs som en biologisk egenskap som delas av alla män, är sålunda i verkligheten en komplex identitet, som är beroende av andra faktorer som social tillhörighet, ålder, sexualitet och etnicitet. Den mest manliga mannen är inte nödvändigtvis den i samhället mest framgångsrike. Arbetarklassens manlighetsideal, representerad av den starka kroppen och tysta sammanbitna mannen, ses som mer manlig än den akademiska. Akademikermannen kan uppfattas som vek och lite stroppig, en glasögonorm.¹⁵⁰ Aggressivitet är en egenskap som anses höra till den manliga naturen. Krigaren kan sägas vara den aggressiva manligheten personifierad. I medeltidens Europa hyllades militär tapperhet och militärens arméer är en av de viktigaste beståndsdelarna i den moderna nationalstaten, skriver maskulinitetsforskaren Raewyn Connell. Den spanska conquistadoren, som aggressivt erövrade land i imperiets namn *var kanske den första grupp som defi-*

*nerades som en maskulin kulturtyp i modern mening.*¹⁵¹

Den moderna nationalstatens militärtjänst har beskrivits som en skolning i manlighet i en enkönad miljö. När män utför enhetliga rörelser i militära exercisövningar och följer tydliga kommandon skapas ordning och gemenskap. Där föds en viss jargong i en enkönad miljö på en avgränsad plats där de får uppleva extrema situationer och en strikt hierarki. Det blir ett avtryck i minnet för alla de män som upplevt detta.¹⁵² I och med den allmänna militärtjänsten, som numera är avskaffad i Sverige, är det något som i generationer förmedlats till de flesta män. Därför är det inte förvånande att man i manliga gemenskaper anspelar på historiska militära förebilder, sånger och traditioner.

Likheten mellan herrsällskapens traditioner och det militära är något som betonas av både Axel och Johan. Det militära får stå för upprätthållandet av traditioner, till exempel parader, menar Axel. Sånger om gamla tider, kungar och fälttåg förekommer på vissa av tillställningarna. Det är dock inte den allmänna värnplikten som lyfts fram, utan äldre officerskulturer, då man var *en officer och en gentleman*. Johan berättar om äldre tiders militärer och om en bildad offerskår. Officerarna får stå mall för det kultiverade beteendet.

Etnologen Sören Jansson har undersökt livet bland militärer under det svenska militärflygets framväxt. I äldre tider rekryterades officerarna bland adelsmännen, skriver Jansson. Under 1900-talet skedde en förskjutning i och med en allmän nedrustning av armén och officerskåren kom alltmer att bestå av personer med en medelklass- eller arbetarbakgrund. Trots detta var officersgraden ett mål att arbeta mot, en tillvaro med många fördelar och en hög status i en tydlig hierarkisk ordning.¹⁵³

Jansson beskriver hur unga kadetter skolades in i en borgerlig etikett som passade en blivande officer. Varje ny aspirant, ”gosse”, tilldelades en äldre kursare, en ”onkel”, som gossen fick lyda och utföra tjänster åt. Onkeln i sin tur lärde upp gossen i rätt uppförande och korrigerade eventuellt felaktigt beteende. (D) *et handlade (...) om att bli en gentleman*, som en av Janssons informanter uttrycker det.¹⁵⁴ Som officerare fick man delta i en rad middagar och tillställningar. På de många återkommande större festligheterna, som Valborg och den populära gåsmiddagen, bars mäsdräkt med frackskjorta, fluga, byxor med guldrevärer samt långkläning för damerna. Även de mindre högtidliga festerna krävde finklädsl. *Som regel förgylldes dessa tillställningar av civila gäster av högre dignitet – och de fattades intet av sedvanliga festattribut: servitörer, tal, skålar, dans och groggbänk*, skriver Jansson.¹⁵⁵

Den borgerliga stilen känns väl igen från beskrivningarna av herrmiddagarna. Till skillnad från herrmiddagarna förväntades dock fruarna delta i alla middagar, med något undantag. Officerarna skulle vara socialt etablerade, frun och familjen var del av deras livsstil. I den vardagliga militärtillvaron förekom dock endast män och dessa upptogs i en manlig militär gemenskap. Sören Jansson beskriver hur man, efter att ha firat fänriksexamen med olika ceremonier (bland annat en bal), fick genomgå ett

ritualiserat välkomstmöte (...) vilket i efterhand kom att betraktas som den ”riktiga” introduktionen. Till formen kan proceduren enklast liknas vid invalet till ett hemligt brödraskap, där delinkventen efter diverse mer eller mindre fantasifulla övningar förklarades värdig medlem, tydligast markerat i det faktum att man blev ”du och bror” med de övriga.¹⁵⁶

Liksom i herrsällskapen återfanns inom officerskåren en inskolning i det traditionella, gamla kulturmönster, värderingar och traditioner, som gjorde att sammanhållningen upprätthölls.

KVINNOR

Att sällskapen endast riktar sig till män motiveras på flera sätt av dem jag intervjuat. Motiveringarna kopplas till manliga och kvinnliga egenskaper, där kvinnlig närvaro i den enkönade manliga samvaron *förstör* framför allt för kvinnorna själva. Informanterna understryker att de inte har något emot damsällskap i största allmänhet, men det råa manliga beteendet förstärks på ett negativt sätt när damer deltar. Johan berättar hur herrarnas beteende ändras när en kvinna gör entré:

J: Ja, det är skillnad (när kvinnor är med)! Ja, ett gäng herrar. Alla är lyckligt gifta. En dam kliver in och tuppkammen reser sig närhelst det är herrar och en dam.

S: Blir det en viss försiktighet?

J: En viss inställsamhet. Det blir biologiskt påtagligt. Man behöver brösta upp sig inför damen. Det blir konkurrens inför damen.

S: Inte inför herrarna?

J: Nej, alla är (redan) alfahannar. Men vi har inget att konkurrera om. Hierarkin är given. Det finns vissa kulturella aspekter (att konkurrera om) men det är ingen konkurrens.¹⁵⁷

Liknande förklaringar framfördes av värnpliktiga män i Susanne Wollingers studium av militärer i avhandlingen *Mannen i ledet* (2000). Bland dessa fanns idén att kvinnliga värnpliktiga skulle förstöra stämningen genom sin närvaro eftersom de inte passade in i den råa manliga jargongen, lumparsnacket.¹⁵⁸ Här återfinns en syn på kvinnor som rena och kultiverade, vilket även framkommit i arkivma-

terial, där det beskrivs hur kvinnorna för in det kulturella och civiliserade i nationslivet (se s 36).

En annan negativ följd av kvinnlig närvaro, menar Axel, är att männens hemligheter om deras känslor för kvinnorna kan avslöjas. I en enkönad miljö kan männen tala fritt om kärlek och känslor, det skulle bli pinsamt om kvinnorna fick reda på detta. Förklaringarna visar underförstått att det rör sig om män som är intresserade av kvinnor, gifta, stadgade eller olyckligt kära. Samtidigt understryker de att det inte är kvinnorna som förstör, de är i sig oproblematiska, det är männens råhet och otyglade beteende som släpps ut och förstör balansen i sammanhanget. Kanske har informanterna fått förklara och försvara sina enkönade sällskap tidigare, vilket lett till att de vill understryka att männen är orsaken till obalansen.

ORDNAT OCH RITUALISERAT

Liksom på nationernas fester, får ritualen en framträdande roll i beskrivningen av den kultiverade fyllan. Det rituella uttrycks i termer av ordning och uppstyning, ett visst förutbestämt mönster som ska följas. Detta påvisar att drickandet följer en särskild handlingsordning-sekvens-struktur under en bestämd avgränsad tidsperiod, det vill säga definitionen av en ritual.¹⁵⁹ När drickandet ”rymmer” utanför ritualernas gränser upphör det att vara kultiverat.

Axel understryker vid flera tillfällen (den rituella) ordningens betydelse för att en tillställning ska vara kultiverad och högtidlig. Att det är *uppstyrt* borgar för att det inte spårar ut och blir vad som helst. Middagarna är väl förberedda. Eftersom det bara är herrar och inga damer, förekommer ingen dans, utan det är stående och sittande aktiviteter. Den noggranna

planeringen av middagens ritualer motverkar att det blir kaotiskt när det dricks. Det råder ordning även om alla är berusade. Själva upplägget binder sålunda handlingarna och förhindrar kaos. Så länge man håller sig till ritualerna är risken liten att man skämmer ut sig.

Under själva middagen förhindras okontrollerad fylla genom olika aktiva handlingar, genom social kontroll, som Per kallar det. Deltagarna själva kan hindra varandra från att vara pinsamma, kanske genom att påpeka för den som är högljudd och avbryter ett tal att dämpa sig. Vissa personer är utsedda för att hålla ordning på tillställningen. Sånganförare och toastmasters styr sånger och tal. Det är många sånger berättar Per, *när man precis avslutat en kommer nästa igång*. Dessutom finns en så kallad profoss som slår med staven när det ska bli tyst; *(e)n profoss, det är någon som säger till folk, ser till att pauser hålls med mera. Även X-sällskapet har ett ämbetsverk och viftar in folk.*¹⁶⁰

Som tidigare framkommit är kontrollen av betydelse. Det handlar dock inte om att kontrollera hur mycket man dricker för att inte bli berusad, inte heller om att begränsa ruset till en lagom fnitt-rig salongsberusning. I stället rör det sig om att kontrollera en påtaglig berusning, där handlingarna ses som godkända och kultiverade så länge de håller sig inom ritualens ramar. Detta kan jämföras med beskrivningar av fulla män i fyllehistorier, där dessa trots stort spritintag klarar att stå upprätt på benen. En man som druckit mycket men som klarar av att stå upprätt signalerar styrka och manlighet. När en berusad man faller omkull däremot, blir han offer för allehanda spratt och elakheter. Många berusningsberättelser handlar till exempel om hur kompisarna till en full, liggande och utslagen man spelar denne elaka spratt.¹⁶¹

SÅNG OCH HUMOR

Johan är medveten om den rituella inramningen och betydelsen av att styra handlingar. Ruset måste som sagt fångas in i vissa förutbestämda mönster och tiden inte lämnas åt okontrollerat beteende. Dessa handlingar skapar glädje och gemenskap bland deltagarna. Tal och sånger är viktiga på middagarna. I synnerhet sången får stor plats, inte minst på Johans privata herrmiddagar. Söngen blir nästan som en stomme till middagen, den skapar glädje och gott humör och omtalas som betydelsefull. Informanterna understryker glädjen i att sjunga, man blir glad av att sjunga helt enkelt! Söngen leder till en god stämning, kultivering och gemenskap. Tillsammans med söngen och humorn ser Johan samtalet som en del av det kultiverade.

Söngen och humorn de klingar fint. (...) Ju mer bildning desto mer samtal. Berusningen spelar inte så stor betydelse (för samtalet om man för ett bildat samtal). Där orden tar slut tar nävarna vid. Ruset blir därefter. När vi bryter taffeln, tar en gin och tonic, spelar tyst musik – då pratar vi. En del av alkoholromantiken är hur man för sig på en middag. Ju längre man kan hålla samtalet igång, Man skålar och pausar (man skålar för) insamlingen 1912, man sjunger (gamla militära visor, svenska traditionella visor, egenskrivna texter).

Här kopplas sålunda ruset till samtal och det intellektuella, dock med syftet att underhålla.

J: Vid middagen ska man ha roligt tillsammans. Det vassa intellektet är underordnat. Man ska ha roligt. Man kommer på en äcklig limerick. Det är inte utrikespolitiska föreningen.¹⁶²

Däremot kan kroppen ta över när ruset släpps fritt under okontrollerade former och nävarna tar vid som Johan uttrycker det.

Liksom andra informanter har Axel svårt att se en fördjupning i samtalet när man är berusad. Även här gäller det att hålla sig till det *uppsstyrda* och till *högt hyfs och klass*. Det intellektuella måste sålunda tuktas för att behålla sin kultiverade prägel. Ett samtal kan inte bli mer spirituellt av för mycket sprit, menar Axel, däremot kan kreativiteten gynnas. När jag frågar om detta tvekar han ett kort tag och svarar:

Mjaa, på middagar, då har man i alla fall förberett (aktiviteter). Folk som är fulla kan inte spela teater. Det blir mer att man skratrar åt dem än med dem. Men visst har man gjort någon spontangrej. Någon säger något roligt under ett tal. Blir man för full blir det inget roligt. Men nog utvecklas idéer. Man kommer på teman för nästa middag, spex och så vidare, idéer, definitivt. Alkoholerna kan driva på, sprutar på idéer, men allt går inte att använda. Ibland går någon upp och gör ett spontannummer och skriver något under middagen. (...) Men teater och så blir mer avslappnat mer kreativt. Till en viss gräns (kan det bli bättre) i olika framföranden, folk blir lite mer avslappnade. Men det är en härfin gräns, när folk blir för fulla. (för att utveckla intellektet i samtal på en middag ska det vara) ordning och reda bakom, fyllan kommer på köpet.¹⁶³

Här handlar det om en akademisk kreativitet, där det föds idéer till spex och tal. Kreativiteten är även något som Per lyfter fram på förfrågan om ruset kan vara av andlig art:

De gånger jag kommer på roliga idéer kanske (är ruset andligt)? När tanken är fri. En gång fick jag uppslag till ett spex. Du kanske känner till en biblisk myt om tusen heliga

krigare. Så blev det i Dalarna, tre vise män i Dalarna. Och vem som är skyddsombud, som Gud för Jesusbarnet. Man kommer på en ny sång, ett nytt skämt, ett nytt uppslag.

Det förekommer sålunda idéer som föds i fyllan, frammanade av tankens frihet. Även humorn gynnas av alkoholen (Per). Känslolivet är ytterligare något som påverkas positivt av att man dricker. Man blir glad, menar flera informanter. Hela tillställningen leder till humor, glädje och gemenskap, något som inte skulle bli lika påtagligt om alla vore nyktra. Känslorna förstärks, menar Per, *man känner mer när man är full. Det blir högtidligare. Man är kallare när man är nykter*. Detta kreativa rus kommer jag att diskutera mer ingående längre ned.

Överlag är det mycket positiva beskrivningar av festligheter, alkohol och även berusning, om än tuktad, som informanterna ger. Herrmiddagarna i sällskapen är ett uppskattat inslag i livet, de leder till glädje, sång, gemenskap, humor och är till sin art kultiverade och *uppstyrda*. Denna positiva upplevelse, där det traditionella och kultiverade understryks, borgar också för att berusningen kan ses som, mer eller mindre, kultiverad, kreativ och spirituell.

Herrsällskapens drickande håller sig inte helt inom de normativa ramar som råder i samhället idag, menar åtminstone en av informanterna: *En alkoholromantiker, som jag själv, kan ta en afternoon pint en vardag utan att det är något märkligt med det. Gemene man tror att det bara är de med alkoholproblem som dricker på vardagar. Sällskapen är underbara oaser därvidlag.*¹⁶⁴

KULTIVERAD I TANKEN

De föregående avsnitten har till stor del handlat om hur man *gör* kultivering, det vill säga hur man skapar miljöer som

upplevs som kultiverade genom språk, attiraljer och rituella handlingar. Det rör sig sålunda om medvetna handlingar som av både deltagare och omgivning uppfattas som legitima. I följande stycke vill jag undersöka föreställningar om berusning på ett mer oreflekterat plan, föreställningar som ligger till grund för hur göranden som sker under berusning tolkas.

Det är svårt att egentligen "komma åt" på vilket sätt personer skulle kunna uppfatta berusningen som kultiverad. När det gäller att utföra handlingar, bygga upp en viss miljö, sjunga sånger i en föreskriven ordning eller på annat sätt reproducera en viss form av "kultiverat" beteende, är det påtagligt och visuellt och dessutom något som personerna som deltagit i aktiviteterna själva kan uppfatta som mer eller mindre civiliserat beteende. När det gäller föreställningar om själva ruset rör det sig dock om en mer förmedveten uppfattning, som ligger till grund för hur individer sedan uppfattar och tolkar ruset.

Vår kategorisering av verkligheten styr även vår värdering av fenomen i vår omgivning, vad vi uppskattar, beundrar och vad vi ogillar och föraktar. Detta gör i sin tur att vi vänder oss mot det uppskattade och tar avstånd från det mindre attraktiva.¹⁶⁵ Kan det vara så att en "fin" fest med alla attribut som krävs för detta leder till ett "fint" rus? Vad skulle i så fall ett sådant rus innebära? Det handlar om vad som förknippas med begreppet berusning och hur ruset beskrivs och tolkas inom vissa ramar. Jag vill här undersöka innebörden av begreppskluster som civiliserat, kultiverat, spirituellt och andligt i samband med alkoholberusning. Finns det sammanhang då informanterna ser berusningen som ett civiliserat eller kultiverat tillstånd?

Framför allt eftersöker jag beskrivningar av berusning som inte förknippas med det kroppsliga, råa och otuktade. Innebörden av civiliserad och kultiverad har jag disku-

terat inledningsvis. *Det spirituella* och det som jag här kallar *det andliga* syftar på det som sker ”i huvudet” och som berör tankeverksamheten på ett sätt som bedöms som positivt. I båda fallen handlar det om intellektets herravälde över kroppen vid berusning. Det spirituella riktar in sig på det språkliga, talet och samtalet. En intressant välformulerad diskussion kan ses som spirituell. Med andligt avses en kreativ inlevelse och själslig utveckling. Schamanens inträde i nya världar (inte sällan under drogpåverkan) kan ses som andlig.

CIVILISERAT?

Inledningsvis ställer jag frågan om det överhuvudtaget finns en civiliserad berusning. Civiliserad hör till det vi uppfattar som kontrollerat uppförande och hyfsat beteende. En civiliserad person betar sig på ett sätt som passar i mänsklig samvaro och behärskar koder och uppföranderegler som hör samhället till. En ociviliserad person följer inte uppföranderegler och kan rentav uppfattas som otrevlig och oförsämd. Begreppet civiliserad ligger nära begreppet kultiverad, men de är inte synonyma. En kultiverad person betar sig ännu mer förfinat än den som bara är civiliserad och han/hon behärskar reglerna och koden inom miljöer med kulturell status.¹⁶⁶ Ett civiliserat beteende omfattar sålunda ett bredare fält av mänsklig interaktion. Exempelvis förväntas barn uppföra sig civiliserat men inte nödvändigtvis kultiverat. Att vara berusad förknippas inte med att vara civiliserad, själva bristen på kontroll är kännetecknet för rus.

I nationsarkivet berättar Lars, student i Uppsala på 1910-talet, om ändrade seder och bruk inom nationslivet. Lars använder sig av begreppet *humanisering*, vilket jag vill likna vid civilisering. Att vara human handlar om att vara människa och inte djurisk (jfr engelskans *human*).

Humaniseringen (av dryckesvanorna) inträffade när kvinnorna kom till universitetet i slutet av 1910-talet och på 20-talet, enligt Lars. Det blev en kvinnlig och en manlig klubbmästare *och då slutade det där punschdrickandet. Det vill säga, punsch dracks ju, ofta i förening med superi, och med underhållning.*¹⁶⁷ Lars poängterar att innan kvinnorna kom ägnade man sig åt enbart punschdrickande utan mat på gaskerna. När så kvinnorna dök upp *blev det ju kvällar på nationen med lite kulturutbyte, hembygdsaftnar och sånt där, som man kallade det.*¹⁶⁸ På hembygdsaftnarna åt man en bit, tog en snaps *i all stillhet och utan överdrifter.* Även sista april humaniserades då damerna kommit och stämningen blivit *trevligare.*¹⁶⁹

Lars påståenden om humanisering uttrycker föreställningar om både civilisering och kultivering. Utan kvinnor betar sig männen djuriskt och oordnat, dricker ”ohumant”, utan att ens äta. Kvinnorna för med sig ett civiliserat beteende, en god stämning, en matbit till punschen och kultivering i form av hembygdsaftnarnas kulturutbyte där ämnen som stinor och Dalarna avhandlades.¹⁷⁰ Noteras kan att äldre informanter ofta påpekar att dryckesvanorna var värre när de var unga. En förklaring till detta, som jag stött på, är att allt färre dricker våldsamt eftersom fler och fler har tillgång till körkort.¹⁷¹ Jag ser det som informanternas upplevelse av sitt eget, med tiden, mer återhållsamma drickande än faktiska dryckesvanor bland ungdomar. När den egna generationen stadgar sig och slutar festa, upplevs det som att ungdomsfylleriet minskat.

Det är även intressant att notera att äldre informanter inte använder ordet *berusad* eller *full* i samma utsträckning som yngre. Det blir ofta något av ett noa-tillstånd, som inte omtalas alls. Samtidigt finns ruset underförstått, att inte tala om det blir ett sätt att bekräfta att det hänt, utan att peka

ut den skyldige. Troligen innebar sedernas humanisering mindre drickande. Dock omnämns inte berusning uttalat någonstans i intervjun med Lars. Det finns outtalat i beskrivningen av det ohumana drickandet bland unga herrar, men det är inget som preciseras ordagrant.

En som däremot berättar om männens drickande är en kvinnlig före detta student, Margareta, som var verksam vid samma nation på 1930-talet. Margareta använder ord som *bråk, bus, råbarkat*¹⁷² och att (pojarna kunde) *slå sig loss*¹⁷³ om de manliga studenternas drickande vid exempelvis gasker. Hon berättar att:

Pojarna hade någonting som hette idrotts-gask och det söps någonting ruskigt, och jag tror att de blev bjudna av nation. Eller också söp de av bara farten. Då var jag med summa summarum en gång, och det var så högljutt och bråkigt så jag tänkte aldrig mer.¹⁷⁴

Margareta beskriver ruset från ett utanförperspektiv, där hon själv inte berusar sig. Flickor som drack för mycket blev på den tiden *vansinnigt utskämda*¹⁷⁵ och när det blev *för busigt* gick de hem.¹⁷⁶ Till skillnad från Lars benämner Margareta handlingen/supandet, utan omskrivningar. Drickandet ses här som stökigt och ljudligt, okontrollerat (att slå sig loss) utan kontroll över ljud, rörelser eller beteende, manligt oförfinat (råbarkat) och långt ifrån ett kultiverat beteende. Liksom Lars konstaterar hon att det blev en förbättring när kvinnorna gjorde entré i universitetlivet. Kvinnorna kom bland annat att ta hand om luciafirandet vilket var *otroligt roligt*.¹⁷⁷ Överlag beskrivs kvinnorna som tillbakadragna, försiktiga (att inte verka påflugna och lösaktiga) och som representanter för det ordnade och ordentliga levernet.

KULTIVERAT RUS

Det civiliserade ruset kan vara svårt att definiera. De flesta av informanterna kunde dock beskriva ett kultiverat rus, eller snarare kultiverat drickande. Så länge drickandet utsattes för mänsklig påverkan och tukt uppfattades det som kultiverat. Det var det okontrollerade drickandet som sågs som *fulfyllan*. Generellt kopplas den kultiverade fyllan till ordets ursprungsbetydelse *cultura* som betyder bearbeta eller odla. Det kultiverade är något som utsatts för mänsklig bearbetning, det växer inte fritt och orört. Detsamma gäller drickandet och ruset, det är den mänskliga bearbetningen av handlingar och ord som ”gör” det kultiverat, till en salongsberusning till skillnad från en skogsfylla.

Nationernas och herrsällskapens ritualer är exempel på detta, så länge de rituella ordningarna efterföljs går det bra att dricka mycket och länge. Studenterna Anna eller Eva ser inte fyllan som kultiverad när den levs ut och blir alltför synlig. Eva anser att det inte finns någon ”fin” fylla, bara fylla som är mer städad.¹⁷⁸ Anna menar att på den finaste (mest kultiverade) tillställningen, inspektorsbalen, ska man absolut inte vara full. Sedan blir berusningen mer och mer påtaglig ju lägre ner på statusordningen festerna hamnar. Efter vårbalen kommer höstbalen, allra sist *fulgasken* (motsatsen till fin-gask) och korridorsfesten.¹⁷⁹ Liknande kopplingar gör Nils, som i arkivmaterialet berättar om sin tid som student på 1940-talet. Han förnekar inte att det var ett förskräckligt drickande på hans tid, i synnerhet på landskapskaskerna:

Och det var fruktansvärda tillställningar egentligen om man ser bakåt. Först var det två snapsar på sju och en halv centiliter var, det var ju femton centiliter. Sen var det nån öl och sådär. Och sen till kaffet var det kon-

jak, och så var det groggar. Och det hela var naturligtvis en fruktansvärd mängd alkohol, det var det ingen tvekan om. Och det var naturligtvis inte nyttigt, för att uttrycka sig milt. ¹⁸⁰

På förfrågan av intervjuaren om man söp erhört på landskapssexan, svarar han:

Ja, allt beror på vad man menar med oerhört förstås. För man hade alltså ett intryck av att vi inte var fulla. Det beror på hur mycket man tälde och sådana saker, och jag sa som sagt den här kontrollen. Ja, det var väl egentligen så, att vid dom här tre fina tillställningarna, där förekom det inte. Där var det vin och flott som fanken, och det skulle det vara. En vårbal var ju fantastisk på den tiden, det kom ju flickor ditresande och såna saker. Och vårbal, majmiddag, gåsmiddag i första hand, där var det alltså inte frågan om supande då. Annars kan man säga, att dom här vanliga nationsgaskerna, ja landskapssexorna var nog dom vätaste, skulle jag nog säga. Vanliga nationsgasker var väl ett mellanting. Jag vill alltså inte säga att man söp väldigt mycket, men samtidigt skall man vara klara på att vi inte heller var guds bästa barn. ¹⁸¹

Liksom studenten Anna kopplar han inte ihop fina/flotta tillställningar, i det här fallet vårbalen, majmiddagen och gåsmiddagen, med berusning. Den som dricker på en högtidlig middag fick/får sålunda inte bli påverkad eller åtminstone inte visa att så är fallet. Nils understryker betydelsen av att vara kontrollerad och inte visa hur mycket man druckit. Den som druckit och visade det, vacklade omkring, sade dumheter eller rentav spydde, fick skämmas rejält och blev inkallad till kuratorn. *Det var alltså något av den finska inställningen till alkohol, som vi hade då. Där alltså ingen brydde sig om ifall man drack mycket, men gud nåde om man så att säga visade att*

man var påverkad, annat än på ett glatt sätt så att säga ¹⁸² Kontroll kan således sägas vara ett nyckelord till det förfinade beteendet. Att dricka mycket går bra, men det får inte synas utanpå. Rörelser och språk måste vara under kontroll, yviga gester, raglande och verbala ”dumheter” måste tuktas, annars är det pinsamt och passar/passade sig inte vare sig på finare eller mer *blöta* tillställningar.

Det kultiverade ruset kan även beskrivas som *salongsberusning*, ett begrepp som dyker upp vid flera tillfällen. Informanten Maria berättar om sin far som var student på fyrtioalet. ¹⁸³ Marias far var alkohol-liberal, men han ansåg att man inte skulle vara redlös, salongsberusad var idealet. En salongsberusad person är på gott humör och kontrollerar sitt rus, slutar dricka i tid och uppvisar vett och etikett, till skillnad från den redlöse som förlorat all kontroll.

Ordet salongsberusad ger associationer till borgerliga miljöer och uppförande. Salong betyder sällskapsrum och kommer från franskans *salon* och ursprungsbetydelsen är stor sal. ¹⁸⁴ Det är intressant att jämföra med amerikanskans *saloon*, som troligen stammar från samma ord, men som ger helt andra associationer till råbarkade väderbitna män i cowboyhatt som dricker öl, slåss och umgås med tivelaktiga damer.

Flera studier har visat hur det kontrollerade och mer accepterade ruset har en klassförankring. Philip Lalander har undersökt unga studentskors förhållande till alkoholdrickande i sin avhandling *Anden i flaskan* (1998). Dessa kvinnor ger uttryck för ett sofistikerat medelklassdrickande, helst ska det vara vin, och det är viktigt att dricka på ett kontrollerat sätt. Att tappa kontrollen innebär att skämma ut sig och degraderas från de fina sfärerna. ¹⁸⁵ Claes Törnqvist och Margaretha Norell finner en liknande inställning hos

unga studenter som de intervjuat. Studenterna är medvetna om att det finns ett kultiverat drickande/rus samt ett okultiverat sådant, som de själva inte vill ägna sig åt. Okultiverad är den som är irrationell, släpper loss och ägnar sig åt total utlevelse. Däremot kan det vara skönt att *slippa tänka* och koppla av från vardagens konkurrens och prestationskrav.¹⁸⁶

Borgerliga uppföranderegler, som använts för att distansera sig från kreti och pleti, kännetecknas av kontroll och privatisering. Sociologen Norbert Elias visar hur, i samband med borgerskapets framväxt under renässansen, nya regler för förfinat uppförande introducerades, regler som innebär självdisciplinering och kontroll över kropp och själ. Kroppens naturliga vanor tuktades, förpassades till speciella utrymmen eller hölls tillbaka i det offentliga.¹⁸⁷ Många av dessa regler är självklara för oss idag och blir påtagliga vid högtidliga tillfällen. Den moderna människan lever med en ständigt närvarande självkontroll, där kroppens naturliga funktioner döljs och kroppen visas upp på ett speciellt sätt. Det gäller att inte vara för yvig, slapp, högljudd eller klia sig var som helst. Listan kan göras lång. Berusningen å sin sida, kopplas till det motsatta; yvighet, skrikighet och – i värsta fall – offentliga kroppsvätskor.

I beskrivningen av alkoholruset går det att se en skala där olika benämningar antyder om det rör sig om en fylla som kopplas till kultur eller natur/djuriska. När jag frågat intervjupersoner om de anser att det finns kultiverade fyllor har de först sett lite frågande ut. Det verkar vara lättare att beskriva vad som är en fulfylla än att definiera en fin fylla. Eva beskriver det dåliga ruset som *fyllanfyllan*, där de berusade skriker, brölar och kräks.¹⁸⁸ Den okultiverade fyllan får djuriska epitet, till exempel *svinfyllan*. Icke-fyllan är just en definition av den fina tillställ-

ningen, menar Anna.¹⁸⁹ Nils, student på 1940-talet, nämner humöret som betydelsefull för det goda(kultiverade) att vara påverkad på ett *glatt sätt*.¹⁹⁰ Salongsberusningen är ett exempel på finfylla. En salongsberusad person kan sålunda ha druckit mycket och rent fysiskt anses som påverkad eller rentav berusad, men så länge den totala utlevelsen hålls tillbaka är det ändå accepterat. Detta blir tydligt i herrsällskapens beskrivning av kultiverad fylla.

SPIRITUELLT RUS

I den akademiska självbilden är det *huvudet* som ska användas i arbetslivet, inte kroppen. I akademikers symboliska kapital ingår den skarpa tanken, en vass humor och en språklig kompetens. Dessa egenskaper visar sig även i beskrivningar av hur alkoholpåverkan bör hanteras och i föreställningar om vad alkoholen försämrar hos akademikern.

Inte sällan kopplas det intellektuella till *samtalet*. Ibland uppstår samtal om livets mening och andra filosofiska ämnen. En sådan diskussion kräver en viss kunskap och tankeverksamhet från de inblandade, det är ett samtal som kräver att man tänker till och fördjupar sig i ämnet. En kvick och underhållande diskussion kan betecknas som spirituell, även detta kräver en tankemässig och språklig finess av den som talar. Ordet spirituell stammar från latinets *spiritualis*, vilket betyder andlig och jag skulle i detta sammanhang vilja beteckna ett fördjupat samtal som andligt, åtminstone om det blir mycket djupgående. Att vara spirituell är att vara värtalig och intressant att lyssna till, kanske är den salongsberusade spirituell? Samtalet i sig är ett tillstånd som försiggår i huvudet och som leder till utvecklade tankar. Det är intressant att även orden spirituosa och sprit kommer från samma

latinska ursprungsord trots alkoholens kopplingar till det kroppsliga.¹⁹¹

Föreställningar om berusning beskrivs, som sagt, ofta utifrån det kroppsliga. Det finns dock exempel på drickande med spirituella/andliga förtecken. Antikens fester är ett sådant, där mycket alkohol-drickande ledde till samtalande och andlig utlevelse. I det gamla Grekland dyrkade man guden Dionysos/Bacchus och det finns bilder av gästabud till vingudens ära på gamla vaser och reliefer. Dionysos beskrivs av religionshistorikern Lilian Portefaix som gränsöverskridande och föränderlig och som därför tilltalade både män och kvinnor, personer i varierande ålder och med olika social bakgrund. Som vingud vände han sig främst till männen då kvinnor inte ansågs tåla vin. Männen festade gärna liggandes så att de kunde dricka mycket och länge. I dialogen *Gästabudet* berättar atenaren Xenofon hur deltagarna på ett dryckesgille kunde diskutera händelser, berätta historier, gissa gåtor, göra charader eller andra lekar.

Här skymtar bilden av ett kultiverat beteende vid ett dryckesgille, där deltagarna framåt kvällen ofta gick vidare för att hitta nya personer att festa hos. Kvinnorna brukade träffas och ägna sig åt extatisk dans till Dionysos ära, men det är osäkert om det var vin, någon annan drog eller dansen som orsakade extasen.¹⁹² För både män och kvinnor representerade Dionysos rus, extas och gudomlighet, en sinnlig upplevelse med vinet som hjälpmedel (åtminstone för männen). Naturligtvis fanns det negativa följder av vindrickandet, menar Portefaix. Bland annat kan man läsa på ett epigram från tiden före Kristi födelse, där en Dionysos-anhängare beklagar sig och undrar hur han kan räddas från Bacchus och sitt vinberoende. Han beskriver bland annat hur han (...) *raglar omkring drucken av vin* (...) *Backus, som gör mina ben ostadiga?*¹⁹³

I detta exempel har ruset transformerats från ett verbalt utbyte till ett kroppsligt förfallet tillstånd.

I vissa litterära beskrivningar återfinns framställningar av ruset där samtalet lyfts fram. I inledningskapitlet till romanen *Bock i örtagård* (1947) beskriver Fritiof Nilsson Piraten utförligt en mycket blöt supé på Hotell Horn: *Som kyrka i by stod mitt på bordet den sexkantiga brännvinskantinen av silver med de sex kranarna för de sex sorterna: Tiodubbelt Renat, Kummin, Pomerans, Neumanns Aquavit, Blandning och Rehnbergs Sådes. Från denna medelpunkt strålade snapsglasens radier, fjällande två kvadranter mot bordets sidor.*¹⁹⁴ Festligheten är en orgie i mat och dryck. Deltagarna består av enbart herrar:

Det sällskap, som äntrade trappan och tog matsalen i besittning, var förbluffande homogent sammansatt. Det kunde ha varit De Fetas Klubb, De Solbrändas Förening (sektion Sol på flaskor) eller Cyanotiska Sällskapet. Mäktiga bukar, valkiga nackar, ansiktsfärger där blått och rött i alla tänkbara variationer dominerade.¹⁹⁵

Frosseriet tar vid. Maten och drycken beskrivs ingående liksom ruset som är ett återkommande nöje för herrarna på Hotell Horn. Författarens beskrivning är burlesk och underhållande. Vi får bekanta oss med den fattige kandidaten som försöker smuggla mat i fickorna till familjen. Affärsmannen Jespersson oroar sig för sitt svullna födelsemärke bakom örat och hans kollega Esping aspirerar på att bli kyrkvärd. Herrarna ropar efter pilsner, halsar brännvin ur flaskan och ordinerar portvin till efterrätten. De äter och dricker hela natten och ägnar sig åt att pokulera och skapa intriger. I Fritiof Nilsson Piratens detaljrika framställning är frosseriet och ruset framträdande, men det är herrarnas egenskaper, utseende och samtal

som är primära. Ruset består här till stor del av samtal mellan männen och texten återger många dialoger.

Janitscharmusiken spelade. Dessa gäster älskade buller som stora barn. Dästa av fet mat, med starka drycker rinnande ut för struparna, lyssnade de förtjusta och till en början under tystnad till cymbalernas skrällar och bastrummans dån. Men småningom kom konversationen igång. Den måste föras skrikande för att överrösta musiken (...) Man ropade från bord till bord, svor och larmade. Samtalen rörde sig mest om världsliga ting, om kor och svin och väderleksutsikter, om priset på flickor på Humlegatan.¹⁹⁶

Här kröns berusningen av samtalet och inte av personer som faller och är oförmögna att tala redligt. Det är inte den berusade kroppen som står i centrum utan den berusades dialog, samtalet. Ruset i Piratens bok kan dock knappast beskrivas som kultiverat eller spirituellt. Herrarna frossar, svär och nyper servitrierna i baken. Men det är ändå talets och tankens rus som lyfts fram.

En annan litterär beskrivning av ruset finns i John Steinbecks bok *Tortilla Flat* från 1935. Boken handlar om Danny, en *paisano*, descended from the original Spanish settlers, som hemkommen från första världskriget ärver två hus. Danny, liksom hans vänner, hyllar friheten och vänskapen mer än materiella ting och han öppnar upp sitt hem för sina vänner, *fellow gentlemen of the road*. Danny och hans vänner ägnar stor tid åt att festa. En av dessa herrar, Pilon, hittar sin vän Pablo Sanches vid dikesrenen och de slår följe för att dricka. De skålar tillsammans och dricker vin ur glasburkar. Efter ett antal skålar beskriver författaren rusets olika faser:

Two gallons is a great deal of wine, even for paisanos (spanskättlingar). Spiritually the jugs may be graduated thus: Just below the shoulder of the first bottle, serious and concentrated conversation. Two inches farther down, sweetly sad memory. Three inches more, thoughts of old and satisfactory loves. An inch, thoughts of old and bitter loves. Bottom of the first jug, general and undirected sadness. Shoulder of the second jug, black, unholy despondency. Two fingers down, a song of death or longing. A thumb, every other song each one knows. The graduations stop here, for the trail splits and there is no certainty. From this point on anything can happen.¹⁹⁷

Inte heller de här herrarna är speciellt kultiverade i sitt sätt. De beskrivs som råbarkade män, den ene nyss frisläppt ur fångelse, som dricker ur syltburkar på ett sätt som knappast kan kallas förfinat. Ruset däremot beskrivs som något som sker i sinnet snarare än i kroppen. I centrum står samtalet; det är allvarligt och koncentrerat, djupt och känslofyllt. Kanske är samtalet det kultiverade i kontrast till aktörernas ruffiga framtoning.

Noteras kan att denna beskrivning av berusningen i form av olika stadier påminner starkt om den turkiske studentens, som återgivits inledningsvis. Även i denna blir ruset ett känslotillstånd som kanaliseras genom samtalet, där kroppen inte omnämns.

SPRÅKET SOM SKILJELINJE

Samtalet ses sålunda som uttryck för det kultiverade beteendet. I det äldre arkivmaterialet beskriver informanten Lars den kultiverade sammankomsten. Det handlar då om förtäring och diskussioner. Mat och samtal är två företeelser som kopplas samman med kultiverat alkohol-

intag. När informanten Eva (27 år) ska förklara skillnaden mellan en *svinfylla* och en finare fylla lyfter hon vid flera tillfällen fram samtalet som viktigt skiljelinje:

Det är inte lika svinigt vid en middag. Man för samtal. I X-universitetet var det ingen middag. Vi söp bara och så snodde vi en julgran. Det var mycket mer fylla, man kom undan med det i X-universitetet. Det var mycket mer pinsamt i Uppsala. Man kände alla i X-universitetet, där skämde alla ut sig.

Hon förklarar skillnaden mellan en fest och (en mer kultiverad) middag:

En fest är svinigare, bli full och dansa. På en middag pratar man med någon, det blir lite mer utbyte. Sedan var det disko (i Uppsala) men middagen var höjdpunkten.

Allra minst kultiverat är det dock på krogen enligt Eva:

I Uppsala var det roligare att gå på nationen än på krogen. Det är mycket bönder på krogen. Ett helt annat utbyte inom universitet, en annan stimulans. Det blir ingen stimulans på x-puben när någon rapar i örat och kräks på rökrotan. Än idag går jag inte ut utan att känna (efter hur det är) på puben. Man undviker fyllanfyllan, bara jobbigt, tjejer som springer och skriker och visar trosorna, killar som brölar "Jag är kär i din kompis".¹⁹⁸

I Evas beskrivning av fyllan på krogen synliggörs allt som det kultiverade ruset inte är. Det hämningslösa och totalt okontrollerade kroppsliga beteendet visar sig i rapar och uppkastningar och tjejer som springer omkring. Det talade ordet består av skrik och bröl i stället för samtal och sittande middagar. De som betar sig på detta sätt benämns som *bönder*, en symbol för utbildade personer från landet i motsats till uppsalastudenten.

Det spirituella och intellektuella samtalet i universitetsmiljöer kräver kontroll över tanken och orden. Till den akademiska självbilden hör det vässade intellektet. Bristen på kontroll förstör det intellektuella samtalet i stället för att fördjupa det. Intellektet förknippas med verbal precision och inte med frihet från kontroll som ett led i intellektuell fördjupning.

Det förekommer även exempel på hur alkohol kan förbättra koncentrationen eller den akademiska precisionen, till exempel för att lindra tentaångest.¹⁹⁹ Likaså finns det en rad sägner, sanna eller osanna, om personer som till sin stora förvåning får högsta betyg på en tentamen som de skrivit då de varit drog- eller alkoholberusade.²⁰⁰ Man kan spekulera i huruvida det handlar om att framkalla tankens spets eller att släppa på hämningarna i de här berättelserna. Gör alkoholen att tanken frigörs från (ångestens) kontroll eller förstärker den kontrollen över det intellektuella tänkandet? Detta visar återigen att det sällan finns en ensidig bild av kontroll kontra ickek kontroll, kropp eller själ, kultiverat eller okultiverat.

ANDLIGT

De informanter jag pratat med hade sålunda svårt att finna en koppling mellan intellektuell fördjupning och berusning. Kanske berodde det på hur jag ställde frågorna. Vid en första förfrågan svarade de, som sagt, spontant nej när jag undrade om berusningen var kultiverad eller andlig. När jag fick utveckla resonemangen och förklara vad jag menade, hakade en del på och lyckades hitta exempel på sådant rus. Herrklubsdeltagarna som intervjuades var mest införstådda i dessa tankegångar. Informanten Marias far var född på 1920-talet och aktiv inom ett herrsällskap, något Maria skämtsamt

kallar för *gubbklubb*, som var en slags förlängning av nationslivet. I den lite hemliga klubben ägnade man sig åt att suppa och äta. Maria ansåg att hennes far hade en mycket liberal syn på alkohol, han tyckte att den gjorde nytta i livet i synnerhet för unga människor, som kunde vara lite blyga:

Mitt tydligaste minne är att han försvarade alkoholen. Nationerna har alltid ifrågasatts för att de säljer billig sprit. Han var alkohol-liberal. Han tyckte det var viktigt att unga människor ska få dricka och filosofera. Föra fördjupade samtal. Om du dricker släpper du på hämningarna och tanken är fri (menade han). Han var tydlig med att man inte skulle bli redlös utan salongsberusad. När min syster och bror skulle börja på universitetet tyckte han de skulle passa på.²⁰¹

Liksom flera andra lyfte Maria fram det fördjupade samtalet som exempel på det kultiverade beteendet. I likhet med den turkiske studenten omnämnde hon *filosofierandet*. Populära samtalsämnen för hennes far kunde vara moral, sexualitet och episoder från andra världskriget, där han stred som mycket ung.

Det är svårt att dra en absolut gräns mellan vad som kan ses som spirituellt och vad som definieras som andligt. Jag skulle vilja säga att det spirituella kännetecknas av kontroll över tanken och det talade ordet medan det andliga drivs av en mer okontrollerad oförutsägbar tankeverksamhet. Tanken svävar fritt, naturen och känslorna styr in på nya vägar till skillnad från det spirituella som påvisar den vassa tanken och ordens finess. Marias far förespråkade både det spirituella, med fördjupade samtal och salongsberusning, och det andliga, där tanken släpptes fri och ledde till fördjupade samtal.

Överlag fann jag dock den renodlat andliga, själsliga berusningen svår att

finna i akademiska miljöer. Någon form av kontroll förespråkades av informanterna, att hämningslöst ge efter för ruset uppfattades inte som eftersträvansvärt eller något som ledde till tankens utveckling. Därför försökte jag ”leta upp” föreställningar om det andliga kreativa ruset och aktivt fråga informanter om det för att finna sammanhang där det kunde finnas. Jag bestämde mig för att göra punktnedslag i tid och rum, där det andliga ruset kunde tänkas dyka upp.

Inom religionsvetenskapen har studier gjorts om hur ruset tolkats på ett andligt sätt. Religionsvetaren Håkan Ryding beskriver hur mjödet förknippades med vishet och gudomlighet inom asatron. Oden, som ägde mjödet, var vishetens men också skaldekonstens gud. Han hade makt över ordet (dikten, det spirituella) men även över mjödet. Mjödet ansågs vara visdomens dryck, det var kostsamt och användes vid rituellt drickande.²⁰² Inom kristendomen användes ofta rusliknande beskrivningar av andliga gudomliga upplevelser.²⁰³

Idag är det framför allt i samband med droger som man kan se kopplingar till ”andliga” upplevelser och insikt i en högre visdom. Droger som LSD och hasch har, i synnerhet under 1960-talet, beskrivits som redskap för att nå en annan värld och högre kunskap.²⁰⁴ Noteras kan att det även finns alternativa beskrivningar av haschrökning, där visdomen inte leder till *love, peace and understanding* och en fredlig politisk omfamning av världen. Drogen har även fått vara symbol för aggressiva politiska handlingar. På 1970-talet stod många vänsterextremistiska terrorgrupper nära hippierörelsen och bland annat den västtyske terroristen Andreas Baader såg knarkande som en politisk handling. En grupp inom RAF (Rote Armee Fraktion) kallade sig skämtsamt för *De omkringströvande haschrebellernas central-*

nåd, efter en bok av Mao Zedong om kringströvande rebeller som fögrepp sig på civila.²⁰⁵ Bilden av haschet är dock i första hand förknippad med slöhet och fredlighet och – utifrån ett mer positivt förhållningssätt – insikt och tänkande, att bli ”flummig”, filosofera och uppleva andra världar.

En annan drog som kopplats samman med inre upplevelser, starka känslor och total utlevelse är ecstasy, som bland annat förknippas med så kallade rave-partytyn på 1990-talet. Ecstasy betyder som bekant extas och det förekommer många beskrivningar av det extatiska, andliga tillstånd som uppstod under ecstasyrusets påverkan på rave-fester där det dansades hela natten.

Philip Lalander använder sig av Roland Barthes tolkning av termen *jouissance* (bliss, orgasm) för att beskriva *ögonblick då man upplever hur vardagslivets disciplinering släpper till förmån för mer kroppsliga och naturliga tillstånd*. Detta tillstånd kan uppstå vid till exempel sexuella övningar, dans eller drogintag. En ung person som Lalander intervjuat beskriver hur ecstasyintag leder till en *sinnlig upplevelse av musiken*, man *flyter med på kärlekens och musikens vågor*.²⁰⁶ Lalander vill dock främst koppla detta till det kroppsliga gränsöverskridande, där det sinnliga lyfts fram i stället för det andliga. Dock vill jag även se den andliga upplevelsen av musiken, eftersom musikupplevelser och droger inte sällan anses leda till en djup inre upplevelse. Detta kan jämföras med de grekiska kvinnornas extatiska dans som beskrivs ovan, vilken bär drag av ecstasytrippen. Som kroppslig upplevelse bär den helt andra förtecken än vingliga, berusade personer som kräks och sludrar.

KONSTNÄRLIG BERUSNING

Ett område där alkoholruset ses som ett redskap för andlig utveckling och skapande, är inom konstnärlig verksamhet.

Det finns en föreställning om, inte minst bland personer med kreativa yrken som konstnärer, musiker och författare, att alkohol frammanar nyskapande.²⁰⁷ Inledningsvis diskuterade jag Bellmans språkligt kultiverade beskrivning av ruset, där Fredman, på vacker prosa, ramlar på marken efter för mycket drickande. Överläkaren Lars Sjöstrand har undersökt Bellmans rus ur ett medicinskt perspektiv, där han söker en förklaring till vad som lockar människor att dricka för mycket, vilket i sin tur kan leda till missbruk. Sjöstrand menar att Bellmans sänger visar hur drickandet framkallar upplevelsen av en annan tillvaro, där bland annat tidsperspektivet rubbas och den dystra framtiden byts ut mot en omedelbar känsla av glädje och upprymdhet.

Vidare menar Sjöstrand att Bellmans Fredman, när han är berusad, kommer bort från vardagens kroppsliga plågor *sin lekamliga och själsliga nöd*. I stället inträder en känsla av makt över tillvaron och alkoholen *harmoniserar konflikten mellan medvetande och verklighet*. Fredman tillber alkoholen, som hjälper honom komma bort från vardagens tristess: *hjärta, mun och krafter dyrka vinets gud*. När krogdörrarna äntligen slås upp återuppstår Fredman ur rännstenen under glada tillrop.²⁰⁸ Här diskuterar Sjöstrand inte hur det kroppsliga tar över i samband med ruset, snarare tvärtom. Det är sinnet som tar över och leder bort från kroppens plågor. Alkoholen förstärker sinnet och blir därmed en del av det andliga. Bellman är inte den enda konstnären som gett uttryck för alkoholens förstärkande av den andliga kompetensen.

Detta synsätt är, som sagt, inte särskilt framträdande inom akademikervärlden. Marias far är ett undantag, då han ansåg att tanken släpptes fri i samband med alkohol. Medlemmarna i herrsällskapet som jag intervjuat ett annat, då

de kunde hitta på nya idéer till spex när de druckit. Inom konstnärlig verksamhet är det desto vanligare. När jag bläddrar i en inbunden sammanställning av kända foton från den amerikanska bildtidningen *Life* (1973/74) slår jag upp ett svartvitt foto på en sliten man med grånat skägg och rynkad panna. Han lutar sig mot en mur, sträcker fram handen och öppnar munnen – han är på väg att säga något. Det är den amerikanske författaren John Berryman *a hardworking, hardliving bard from the midwest shouts in the wind* enligt bildtexten. Rubriken lyder *Poet of Whiskey and Ink*.²⁰⁹ Sammantaget skapas känslan av rå kreativitet och intensivt skapande. Mycket riktigt var Berryman en produktiv, prisbelönt författare, som led av alkoholism och slutligen tog livet av sig.

Det finns en rad författare, poeter, trubadurer och konstnärer som kopplas samman med alkohol och kreativitet. I Norge verkade den kände författaren Jens Bjørneboe, som skrev samhällskritiskt om bland annat fri sexualitet på 1950- och 60-talen. Denne beskrivs som en självförbrännande sanningssökare, som begick självmord relativt ung. Bjørneboe beskrev sig själv som ett med alkoholen och att den var nödvändig för hans kreativitet. Enligt litteraturvetaren Tore Rem var alkoholen både hans förbannelse och välsignelse, undergång och kreativitet. På detta sätt levde han upp till bilden av en autentisk konstnär, populär men samtidigt på marginalen, en outsider.²¹⁰ Utanförskapet blir en del av den konstnärliga identiteten. Inte sällan förknippas dessa föreställningar om konstnärens utanförskap och det kreativa drickande med en manlig figur. Han har fått ge ansikte åt det självförbrännande geniet. Det kvinnliga ditot omtalas ofta som deprimerad, olycklig, förvirrad och sinnessjuk (tex. Sigrid Hjertén, Helene Sjerfbeck). I dessa framställningar betalar kvinnorna ett högt pris för sitt konstnärskap.

Även bland mindre kända konstnärligt inriktade personer odlas idén om konstnärskap och alkoholrus. Claes Törnqvist och Margaretha Norell har undersökt alkoholens betydelse för en grupp unga så kallade svartrockare på 1990-talet. Dessa bygger upp sin gemensamma identitet kring upplevelser av utanförskap och avståndstagandet från ”svenssonlivet”. Författarna kopplar detta till den moderna synen på *bohemien*, som *kämpat för att etablera sig som en oberoende social gestalt, och han/hon har sökt att inta en position utanför de sociala klasserna och skikten*. Denna frihetsdyrkande individualism har anammats av olika grupper, bland annat beatnicks och hippies.

Svartrockarnas identitetsskapande och gemenskap byggs upp kring föreställningar om att komma bort från den trista vardagen, att överskrida gränser och att ägna sig åt konstnärlig verksamhet. Många vill spela och skriva rockmusik. De dricker på ett provocativt sätt och kritiserar restriktioner i alkoholpolitiken, kritiken riktar sig i övrigt mot hela samhället. I ruset söker de bekräfta sitt kollektiva utanförskap och sitt artisteri. Känslan förstärks av att kunna utföra *artistiska och kulturella storverk*.²¹¹ Dessa svartrockares hållning till alkoholen och tillvaron i stort skulle kunna betecknas som andlig. Det är konsten, kreativiteten och gränsöverskridandet som lyfts fram som livets mening och det som de önskar ägna sig åt. I utanförskapet finns möjligheter för konstnärlig framgång, men även risken att misslyckas.

KREATIVITET OCH FRIHET

Till skillnad från konstnären är akademikern inte inriktad på ett liv och en framtid som outsider, tvärtom hägrar framgång och akademiska lagrar.²¹² Akademikerns intellekt anses försämrats av alkoholen,

konstnärens sinnen däremot förstärks och kreativen anses öka i stället för att trubbas av. Beskrivningen av alkoholruset som en känslöfylld, kreativ upplevelse stämmer då överens med den bredare definitionen av berusning; att vara uppfylld eller hänförd av något, en känsloupplevelse av det positiva slaget.

Vid en intervju lyfter informanten Ola fram kreativiteten som en viktig följd av ruset. Ola, som är i sextioårsåldern, målar gärna tavlor och anser att alkoholen är till nytta för skapandet, eftersom man vågar göra radikala ändringar och se tavlan som en helhet. Däremot sker det på bekostnad av detaljerna:

Man går igenom två faser (när man målar tavlor), när man lägger på (färg) och när man bedömer. Pålägningsfasen får problem (när man druckit). Man ser inte skillnad på gult och vitt. När man bedömer blir man mer okritisk. Det är till fördel. Man får helt enkelt... Det är till fördel när man har ett konstnärligt sinne. Men man ser inte färger, inte detaljer. Ofta vaknar man upp och har missat detaljer. Däremot är det bra för att framkalla känslor och associationer. Då är det bra att vara berusad. Man borde se all konst berusad, men inte köpa den berusad! All konst i ett visst rött ljus blir snyggt, sen går man ut i hårt ljus och då är den ful.²¹³

Det associativa och känslan är något som Ola anser förstärks av alkoholen. I vardagslivet är det lätt att bara tänka på jobbet. Om man går en skogspromenad till exempel, ser man inte träden omkring en då hjärnan är upptagen av olika problem. Under ruset blir i stället upplevelsen av omvärlden stark och positiv, menar han, men tyvärr blir närminnet sämre så upplevelsorna glöms bort. Alkoholen är *ett snabbt sätt att ta sig bort från en instabil vippra* (i hjärnan) *som hela tiden tuggar problem*.

De förhöjda upplevelsorna, den fria tanken och de starka känslorna som Ola beskriver, kan även kopplas till föreställningar om det autentiska jaget och det äkta som framkommer under rus. Ola menar att berusningen är ett sätt att "ta ner" folk från sin uppblåsthet och tillgjordhet och visa vilka de egentligen är:

Jag är mycket spritliberal. Spritliberal är man på det sättet att det är viktigt att folk får kontakt med sina dåliga sidor. Viktigt-pettrar håller inte genom en härlig fylla. (Minns från studentlivet) någon jättefin kille blir full och går och pissar i baren. Det var därför han inte ville dricka (för att han visste att han skulle skämma ut sig). De som kan dricka de ska dricka. Man får vara elak och säga fula ord.²¹⁴

Ola berättar vidare att han hört att man förr i tiden, innan man anställde någon, brukade suppa denne under bordet för att få se personens rätta jag, *man får reda på om man är illojal och får reda på vilka som är en risk*. I Olas beskrivning verkar ruset höra samman med ett slags freudianskt det, det autentiska jaget obundet av kulturella regler och tillgjordhet. Till skillnad från det frigjorda jaget i fyllerhistorierna handlar det inte om ett kroppsligt jag som släpps ur sin kulturella tvångströja, utan om ett andligt jag fyllt av oförstörda känslor och kreativitet.

Hur ser då Ola på intellektet och ruset? I många av beskrivningarna förstörs intellektet av alkoholen, samtalet blir meningslöst och det kroppsliga hamnar i fokus. Ola anser att samtalet förbättras av alkoholen; (då) *är det lättare att hitta på roligare vändningar, upptåg, skämt, associationer – allting blir bättre!* Liksom Marias pappa anser han dock att det bara gäller till en viss gräns, när man druckit alltför mycket blir samtalet meningslöst, åtminstone för den mindre berusade omgiv-

ningen. *Två fyllisar kan sitta och säga halva meningar* (till varandra) *och ingen fattar* (men de har det bra ändå). Detsamma gäller för schackspelet som Ola ägnat sig åt inom nationslivet. Att dricka, schack och öl hör definitivt ihop, även här ökar kreativiteten och förmågan att spela bra schack. Men bara till en viss gräns, sedan måste man välja mellan ölen och schacket. Det verkar alltid finnas en gräns för hur mycket det går att dricka, men ribbens höjd varierar beroende på vem som tillfrågas. Ola, liksom de ruffiga herrarna i Steinbecks beskrivning, har med största sannolikhet en högre promillehalt än vad den salongsberusade intellektuelle förväntas ha. Steinbecks paisanos passar inte heller i en salong. Ola däremot, har vistats på högtidliga tillställningar både utom och inom nationslivet.

Inledningsvis nämnde jag de fyllehistorier jag undersökt där frihet från kroppslig kontroll är ett genomgående tema. Den berusade förvandlas till en kroppslig varelse, med yviga gester obrydd av omgivningens ogillande. Det andliga omnämns, som sagt, inte i större utsträckning. I Olas och Marias beskrivningar är det i stället anden som släpps fri från konventioner i den avspända diskussionen. Kreativiteten och fantasin ökar och nya vägar kan upptäckas i det fria samtalet. Detsamma gäller i beskrivningar av alkoholens roll för den konstnärliga kreativiteten och fantasin. Det finns sålunda en framställning av mental fylla som liknar den kroppsliga i fyllehistorierna, där den fulla personen gör uppror mot regler och konventioner. I båda råder frihet från kontroll. Det finns även skillnader mellan de två framställningarna. Den kroppsliga fyllan ses inte som särskilt kreativ, följderna av den är sällan ett surrealistiskt mästerverk eller en känslösam dikt, skapad under alkoholens påverkan. Den kroppsliga fyllan, som den beskrivs i fylleberättelser, brukar snarare

leda till att den berusade på något sätt skämmer ut sig eller att något annat mer eller mindre obehagligt inträffar.²¹⁵

Detta handlar om alkoholrus på kort sikt, det vill säga något som sker till följd av en enstaka fylla. På lång sikt vill nog de flesta lyfta fram alkoholens skadliga verkningar för individen och för hela samhället. På en högre samhällsnivå råder naturligtvis en önskan om att motverka berusning och alkoholism. Detta stöds av alkoholrestriktioner och upplysning riktade till alla. Kontrollen över alkoholen får därmed överskugga lusten att regelbundet utforska fyllans mentala utmarker.

PÅ JAKT EFTER DEN KULTIVERADE FYLLAN

Nu har jag tagit ett dundrande rus
av Bertils bästa genever
att lämna detta fuktiga hus
förnuft och anständighet kräver

Kosmos har blivit så kantigt
och väggarna vacklar och lutar
att bryta upp nu vore fjantigt
jag stannar och tutar.²¹⁶

Detta är slutet på en dikt skriven av en känd författare i en gästbok på 1940-talet. Denne författare är inte känd för vare sig alkoholism eller utanförskap. Dikten handlar inledningsvis om hur han slagit sig ner hos värdparet för att dricka deras genever och avslutas med stroferna ovan. Det är en dikt tillägnat värdparet. Samtliga var då den skrevs i medelåldern.

Här rör det sig sålunda inte om ungdomliga studenter utan om en medelålders akademiker och författare som diktar om berusningen på ett språkligt finurligt sätt. Att sjunga om berusningen på detta sätt kan idag benämnas som "spritromantiskt" och berusade vuxna ses som dåliga föredömen för barn. Texten skrevs

ner i en privat gästbok och var inte avsedd för allmänheten. Den bildade författaren lyckas dock på ett språkligt kultiverat och skämtsamt sätt, beskriva ruset utan att fördöma det. Det har en positiv anda, det är inte en eländesbeskrivning.

Denna typ av beskrivningar av ruset var något som dök upp i enstaka fall när jag samlade in material till min avhandling där jag undersökte berättelser om berusade personer. Fyllehistorierna kännetecknades av kroppsliga gränsöverskridanden, det var i mångt och mycket beskrivningar av kroppens totala brist på kontroll och kroppen stod i fokus. Därför blev jag intresserad av att undersöka de få alternativa framställningarna av ruset, framställningar som visade föreställningar om ett *andligt*, kanske *kultiverat* eller rentav *civiliserat* rus. På vilket sätt skapas miljöer för det kultiverade drickandet och hur påverkar det uppfattningar om berusning?

Jag ville se hur detta visar sig i akademiskmiljöer och har därför intervjuat ett antal studenter och före detta studenter som aktivt deltagit i festligheter med anknytning till universitetslivet. Jag har även undersökt arkivmaterial som beskriver studenternas festligheter i äldre tider för att få en större helhetsbild. Eftersom akademikernas tillvaro omfattar det som sker "i huvudet", det vill säga intellektuell verksamhet, fann jag det intressant att se hur och om det påverkade uppfattningen om ruset som något mentalt snarare än något kroppsligt. Vidare är festligheter i student- och akademiskmiljöer ofta högtidliga och elaborerade tillställningar, vilket i mångt och mycket speglar det vi ser som kultiverat.

För att återgå till begreppet civiliserat, undrar jag spontant huruvida det finns ett civiliserat rus överhuvudtaget. Med civiliserat menar jag att bete sig mänskligt, kontrollera sina drifver, visa hyfs och

fason. Rusets kännetecken är just att det är ociviliserat, det frångår de regler som skapar civilisering och gott uppförande. Civiliserat kan sägas vara en definition av det ruset *inte* är, kännetecknet för berusning är att det är civiliseringens motsats. Flera av de personer jag intervjuat hade följaktligen betydligt lättare att beskriva en *svinfylla* än en kultiverad (civiliserad) fylla.

Att det kunde finnas en kultiverad berusning ansåg däremot flera av de intervjuade, även om benämningen kultiverad fylla väckte en del munterhet. Ordet *fylla* syftar på den drängighet som inte är kultiverad. Att det gick att kultivera drickandet var inte främmande. Det går exempelvis att skapa miljöer och utföra handlingar som gör drickandet förfinat. På så sätt påvisar ordet kultiverad sin ursprungsbetydelse, *cultura*, det vill säga odla eller bearbeta; när drickandet bearbetas blir det accepterat och högtidligt till skillnad från det råa, djuriska drickandet.

När alkoholen dricks på ett kultiverat sätt i en tillrättalagd miljö, skapar det en legitim *salongsberusning*. Liksom ordet antyder sker detta alkoholrus i borgerliga miljöer, i salongen. Här byggs en viss omgivning upp, med föremål, dukning, klädsel, tal och beteende som kan betecknas som borgerligt. Philip Lalander talar om en *borgerlig rekvisita*. När informanterna berättade om sina festligheter markerades flera olika gemenskaper och identifikationer inom "borgerliga" ramar. Man skålade och sjöng sin tillhörighet som student, uppsalastudent eller som tillhörande en viss studentnation/ämnesinstitution. Även mer sublima identiteter skymtade bakom sången och drickandet; en svensk identitet, manlig gemenskap eller gamla historiska rötter till det militära.

En salongsberusning innebär att den som dricker inte ska bli *för* berusad. Det handlar om att ha ruset under kontroll.

Det finns metoder för att tukta berusningen. Olika former av rituellt beteende fångar in ruset och kontrollerar det så det kaotiska inte ska ta över. I äldre tider tämjdes drickandet i en rad rituella sånger och drickordningar, vilket kanske var nödvändigt då alkoholintaget skedde under hela dagen. Även idag förekommer rituella handlingar, som tal, sånger, sittordningar, snapsordningar och annat som håller drickandet i schack.

Sådant drickande sker på elaborerade middagar på nationerna samt bland deltagarna i diverse herrsällskap. De senare ansåg att de kunde dricka stora mängder och att det var kultiverat, så länge vissa kriterier upprätthölls. Sång, tal, spex, klädstil och dukning var en förutsättning för det kultiverade. I dessa mer eller mindre slutna sällskap fanns det inga restriktioner för mängden alkohol så länge reglerna följdes. Männen såg en tydlig koppling mellan det kultiverade drickandet och seder och traditioner från ett föreställt "förr". Det kultiverade beteendet i största allmänhet kunde kopplas till "förr".

Att anordna en speciell rekvisita och utöva vissa rituella handlingar i samband med alkoholdrickande, är medvetna handlingar där deltagarna själva iscensätter en viss situation. Hur påverkar det i sin tur mer eller mindre medvetna föreställningar om alkoholruset? Går det att skönja en annorlunda syn på berusningen, där det kroppsliga är av underordnad betydelse. Kan man se spår av det som är mentalt i motsats till kroppsligt, en berusning som finns *i huvudet* och som uttrycks intellektuellt, i själen och anden och inte genom kroppen?

Många personer jag intervjuade svarade spontant "nej" när jag frågade om de kände till en kultiverad fylla där tanken utvecklades. Däremot kunde en viss typ av spirituellt beteende förekomma under berusning, så länge man endast

var salongberusad och kunde föra ett bra samtal. Samtalet borgade för det kultiverade. Det var sålunda viktigt att kontrollera språket och det talade ordet.

Även i skrift var den akademiska hanteringen av det talade ordet av betydelse; Bellmans sånger, nubbevisan i nationernas sångböcker, studentspex och rimmet i gästboken visar ett kultiverat sätt att bearbeta berusningen i textform. Kontroll och bearbetning av språket visade sig sålunda både i dikt och i samtal.

När kontrollen över tanken gick förlopad uppfattades det inte längre av informanterna som ett kultiverat rus. Akademikern arbetar med tanken, vikten av tankens spets och betydelsen av det intellektuella hör till den akademiska självbilden. Alkoholen, i stora mängder, anses förstöra intellektets spets i stället för att utveckla den.

Dock förekom föreställningar om kreativitet och själslig utveckling som föddes när tanken, under ruset, släpptes fri från all kontroll. Inom det konstnärliga fältet var den andliga berusningen lättast att finna. I konstnärligt skapande ansågs alkoholen kunna öka den andliga insikten och skapandets frihet. I enstaka fall återfanns även framställningar av ruset som olika stadier av tänkande, känslor och diskussioner.

Hur vi föreställer oss berusning är sålunda inte något enhetligt. Det sätt på vilket vi organiserar tanken om rus aktualiseras i vissa sammanhang. Det finns givetvis en kroppslig reaktion på drickande, där nervbanorna, upplevelserna och sinnena påverkas. Detta varierar beroende på vilken drog det rör sig om. Det finns även en kulturell förståelse av ruset, där det tolkas utifrån en viss gemensam kunskap om vad exempelvis en fylla är. Det är inte så enkelt att det finns en typ av alkohol- eller för den delen drogrus. Som tidigare nämnts har haschruset använts

för att personifiera en fredsälskande flummig och slö hippie på 60-talet, men även som en gemenskap för de kringströvande haschrebellernas centralråd inom Baader-Meinhof-ligan. På samma sätt kan synen på alkoholberusning variera i olika sammanhang och i skilda syften.

Vilken betydelse har det då om berusningen ses som ett tillstånd av kroppslighet eller andlighet, natur eller kultur? Spelar det någon roll? Här skulle jag vilja påstå att de olika föreställningarna får skilda konsekvenser. Eftersom det kaotiska naturtillståndet, med kroppsliga normöverträdanden och brist på kontroll, uppfattas som ociviliserat och okultiverat pekars det ut som icke önskvärt. Det andliga okontrollerade alkoholruset däremot, kan förknippas med frihet, kreativitet och

konstnärlig utveckling, vilket har en mer positiv klang. Det blir då svårare att motivera exempelvis en konstnär att låta bli att dricka, en nyskapande tavla ses som värdefull till skillnad från en raglande kropp.

Man kan spekulera i huruvida det skett ett skifte i synsätt, där det kroppsliga alltmer lyfts fram för att legitimera restriktioner i alkoholintag, både på en politisk och en individuell nivå. Kanske har uppfattningen och upplevelsen av det andliga ruset mer eller mindre medvetet motarbetats för att hindra för mycket drickande? Jag kan dock konstatera att idén om den andliga och den kroppsliga berusningen existerar parallellt, men är mer eller mindre uttalad i olika miljöer samt att den kroppsliga ofta ligger närmast till hands. Åtminstone bland akademiker.

FOTNOTER

1. Waldén (2010).
2. E-post 2007-05-03.
3. E-post 2007-03-16.
4. Ett stort tack till Spritmuseum som stöttat mig ekonomiskt och därmed möjliggjort denna undersökning.
5. Jämför McCurdy/Spradley/Shandy (2005), s 13 ff.
6. McCurdy/Spradley/Shandy (2005), s 6 f.
7. Frykman/Löfgren (1985), s 145 f.
8. Frykman/Löfgren (1985), s 23 ff.
9. Jfr Bourdieu (1984/2001).
10. ULMA 36828, originalen i V-Dalarnas arkiv, intervjuer av Ulla Börestam.
11. Waldén (2010).
12. Se t ex Rosander (1988), Frykman (1979).
13. Johansson (2008) s 11 f.
14. Bergström/Almgren/Löwgren (1987) s 351.
15. Se Ambjörnsson (1988), Johansson (2008) s 17.
16. Waldén (2010) s 97.
17. Tryggvesson (2013).
18. Se t ex Waldén (2010) s 118 ff.
19. Eriksen (1991).
20. Se Magnusson (1989), Johansson (2008) s 301 ff.
21. Bourdieu (1990/2007) s 140 ff.
22. Bourdieu (1990/2007) s 123 ff.
23. Bourdieu (1996/2001) s 90.
24. Bourdieu (1990/2007) s 123 ff.
25. Sigfridsson (2005) s 217 ff.
26. Sigfridsson (2005) s 93 f.

27. Jämför Frykman/Löfgren (1985).
28. www.uu.se 2011-12-13.
29. Nationalencyklopedin 13 (2009) s 44.
30. unt.se 2011-08-25.
31. ULMA 38604:68.
32. ULMA 38604:29.
33. Ursprungligen bara uppsluppen fest, Wessén (1960/1998) s 140.
34. www.smalands.nu 2011-12-09.
35. Wessén (1960/1998) s 357.
36. Bourdieu (1990/2007) s 144.
37. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Studentikos> 2012-11-03.
38. Lalander (2002) s 6.
39. Sigfridsson (2005) s 218 f.
40. Norrlands varjehanda nr 2 VT10 s 12 f.
41. Norrlands varjehanda nr 2 VT10 s 12 f.
42. Erhållet via e-post 2013-08-12.
43. Pharmacanto (2007).
44. Sigfridsson (2005) s 236.
45. Sigfridsson (2005) s 233 f.
46. Sigfridsson (2005) s 236.
47. studentlund.se, 2013-08-11.
48. ULMA 38604:44.
49. ULMA 38604:53.
50. ULMA 38604:54.
51. ULMA 38604:46-47.
52. ULMA 38604:46-47.
53. Jfr Sigfridsson (2005) s 217 ff.
54. Intervju Carl, 2002-01-11.
55. ULMA 38604:88.
56. ULMA 36828:22.
57. ULMA 36828: 10, 17f.
58. Jfr Rundquist (2009).
59. Mörck (2009) s 288.
60. Mörck (2009).
61. Intervju med Anna 2012-01-18.
62. ULMA 38604:29.
63. Mörck (2009) s 288.
64. Lalander (2002) s 7.
65. ULMA 36828:117.
66. Se Rundquist (2009) s 238 ff.
67. Se Mattsson (2002) s 121.
68. Borsin (2013) s 6.
69. Jfr Frykman (1979) s 210 ff.
70. Se t ex Frykman/Löfgren (1985) s 32, 80 f.
71. Samtal med Katarina Ek-Nilsson 2012-10-24.
72. Rosander (1988).
73. Se Waldén (2010).
74. Frykman/Löfgren (1985) s 145.
75. Mattsson (2002) s 38 f.
76. Se Ericsson (2006) s 9.
77. Mattsson (2002) s 36.
78. Se Bringéus (1999), Waldén (2010).
79. Bringéus (1999).
80. Mattsson (2002) s 8.
81. Gerholm (2005).
82. Klein (1995) s 19 ff, Turner/Turner (1978) s 249 ff.
83. Waldén (2010) s 20.
84. Turner/Turner (1978) s 253.
85. Waldén (2010) s 159.
86. Zackariasson (2001) s 65.
87. Eva, intervju 2011-12-25.
88. Mattsson (2002) s 121 ff.
89. Mattsson (2002) s 17.
90. Norrlands nations sångbok (2007).
91. Norrlands nations sångbok (2007), se även Västmanland-Dala nation sångbok (2004).
92. Anna, intervju 2012-01-18.
93. Anna, intervju 2012-01-18.
94. Mattsson (2002) s 118, 137.
95. Jfr Klein (1995) s 14 f.
96. Mattsson (2002) s 191.
97. Mattsson (2002) s 192.
98. Mattsson (2002) s 139, 215.
99. Se Bourdieu (1984/2001) s 212.
100. Västmanland-Dala nation sångbok, (2004).
101. Västmanland-Dala nation sångbok, (2004). Pharmacanto (2007), Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002) s 93.
102. Melodi: Mössen i Askungen, text: Algot Ritmer (!), Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002).
103. Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002) s 66.
104. Västmanland-Dala nation sångbok (2004) s 148, Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002) s 108.
105. Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002).
106. www.ur.se, old.uppsalastudentkar.se.
107. Bourdieu (1988/2003) s 96.
108. Anna, intervju 2012-01-18.
109. Intervjuer med Eva 2011-12-25, Katarina Ek-Nilsson 2012-10-24.

110. ULMA 36828:7f, 28.
 111. ULMA 36828:92.
 112. ULMA 36828:3-4.
 113. ULMA 36828: 31 ff.
 114. ULMA 36828:21f.
 115. Bergman (2010).
 116. Se Klein (1995).
 117. Honko (1976).
 118. Bergman (2010).
 119. Jfr Herlitz (2007) s 25 ff.
 120. Handler/Linnekin (1984).
 121. Herlitz (2007) s 176 ff.
 122. Handler/Linnekin (1984).
 123. Norrlands nations sångbok (2007).
 124. Se Zackariasson (2001).
 125. Lundin (2009) s 34 ff.
 126. Lundin (2009) s 44 ff.
 127. http://en.wikipedia.org/wiki/Gaudeamus_igitur.
 128. Norrlands nations sångbok (2007).
 129. Bergman (2010).
 130. Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002) s 66.
 131. ULMA 36828:36 f.
 132. ULMA 36828:85.
 133. Jfr Handler /Linnekin (1984).
 134. Anderson (1983/1991).
 135. Per, intervju 2013-03-18.
 136. Lundin (2009) s 34.
 137. Lundin (2009) s 24.
 138. <http://sv.wikisource.org> 2013-10-27.
 139. Lundin (2009) s 46 f.
 140. Johan, intervju 2013-03-14. Johan talar även om Bacchademiem.
 141. Samtal SCB april 2013.
 142. www.arnell.cc/ordensallskap.htm 2013-04-24.
 143. Per, intervju 2013-03-18.
 144. Johan, intervju 2013-03-14.
 145. Johan, intervju 2013-03-14.
 146. Axel, intervju 2013-03-06.
 147. Axel, intervju 2013-03-06.
 148. Waldén (2010) s 61 f.
 149. Se Johansson (2008) s 117 ff, Sigfridsson (2005), Waldén (2010) s 95.
 150. Jfr Connell (1995:2003) s 55 ff.
 151. Connell (1995/2003) s 185.
 152. Jfr Wollinger (2000) s 50 ff, 73.
 153. Jansson (1996) s 54.
 154. Jansson (1996) s 37.
 155. Jansson (1996) s 86 f.
 156. Jansson (1996) s 56.
 157. Johan, intervju 2013-03-14.
 158. Wollinger (2000) s 126 ff.
 159. Klein (1995).
 160. När de druckit för mycket, intervju med Per 2013-03-18.
 161. Se Waldén (2010) s 131.
 162. Johan, intervju 2013-03-14.
 163. Axel, intervju 2013-03-06.
 164. E-post 2013-03-25.
 165. Bourdieu (1984/2001) s 196 ff.
 166. Jfr Frykman (1979).
 167. ULMA 36828:6.
 168. ULMA 36828:19.
 169. ULMA 36828.
 170. ULMA 36828:19.
 171. Waldén 2010:160.
 172. ULMA 36828:42.
 173. ULMA 36828:39.
 174. Vara med på gask, min anm. ULMA 36828:37.
 175. ULMA 36828:38.
 176. ULMA 36828:31.
 177. ULMA 36828:36.
 178. Eva, intervju 2011-12-25.
 179. Anna, intervju 2012-01-18.
 180. ULMA 36828:103 f.
 181. ULMA 36828:105.
 182. ULMA 36828: 104.
 183. Maria, intervju 2012-06-19.
 184. Wessén (1960/1998) s 380.
 185. Lalander (2002) s 5.
 186. Norell/Törnqvist (1995) s 121 ff.
 187. Elias (1939/1989), Frykman (1979).
 188. Eva, intervju 2011-12-25.
 189. Anna, intervju 2012-01-18.
 190. ULMA 36828: 104.
 191. Wessén (1960/1998) s 426, 429.
 192. Portefaix (1996) s 72 ff.
 193. Portefaix (1996) s 82.
 194. Nilsson Piraten (1947) s 5.
 195. Nilsson Piraten (1947) s 9.
 196. Nilsson Piraten (1947) s 24.
 197. Steinbeck (1935/2000) s 19 f.
 198. Eva, intervju 2011-12-25.
 199. <http://slipspraxis.wordpress.com/2012/03/04/lindra-tentaangest/> 2013-10-22.
 200. ULMA 38604:21 f, Waldén (2010) s 108.

201. Maria, intervju 2012-06-19.
202. Rydving (1996) s 155 ff.
203. Edsman (1996) s 36 ff.
204. Edsman (1996) s 44 ff.
205. Lodenius (2012) s 29.
206. Lalander (2002) s 2.
207. Se www.kulturvast.se/kulturvast 2013-10-23.
208. Sjöstrand (1990).
209. Scherman (1973/74) s 248.
210. Rem (2010).
211. Norell/Törnqvist (1995) s 222 ff.
212. Jfr Lalander (2002) s 6.
213. Ola, intervju 2012-06-27.
214. Ola, intervju 2012-06-27.
215. Waldén (2010).
216. Intervju oktober 2010, man 80, barn till värdparet.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

REFERENSER

OTRYCKTA KÄLLOR

- Folkminnesuppteckningar ur Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (DFV, tidigare ULMA).
Institutet för språk- och folkminnen (tidigare ULMA).
Berusningsberättelser insamlade 1999–2008 i samband med avhandlingsarbete, i författarens ägo.
Intervjuer 2011, 2012 och 2013:
Anna, student och nationsaktiv,
Eva 27 f d student, Maria student på 80-talet,
Ola student på 70-talet, samtliga i Uppsala,
Eva även på ett annat universitet samt med
Axel, Per och Johan, födda på 70- och 80-talet och medlemmar i olika herrsällskap.
Intervju/samtal med Katarina Ek-Nilsson.
Mejl erhållet från förste kurator 2013-08-12.
Samtal med Statistiska centralbyrån (SCB) april 2013.

SÅNGBÖCKER

- Norrlands nations sångbok (2007), Uppsala.
Sångbok MMIV. Västmanland-Dala nations sångbok, (2004). Uppsala.
Uppsala teknolog- och naturvetares sångbok (2002), upplaga 8. Uppsala.
Pharmacanto, (2007).

LITTERATUR

- Åmbjörnsson, Ronny (1988) *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Anderson, Benedict (1983/1991) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bergman, Chad Eric (2010) A performativity of Nordic space. The tension between Ritual and Sincerity re-embodied through each performance of "Allsång på Skansen", I: *Ethnologia Europaea* 40/2.
- Bergström, Börje, Almgren, Hans & Löwgren, Arne (1987) *Alla tiders historia. Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer*. Stockholm: Liber Läromedel.
- Borsin, Sara (2013) *Variérande utbud för nyktra på gasque*. Ergo 2013/9.
- Bourdieu, Pierre (1984/2001) *Homo Academicus*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1990/2007) *In Other Words. Essays Toward a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bringeus, Nils-Arvid (1999) Dryckesmönstret på Linnés tid. I: *Spiritus* 1:1999.
- Connell, Robert W. (1995/2003) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Edsman, Carl-Martin (1996) Nathan Söderblom om "Rus och religion". I: Rydving, Håkan (red) *Rus och rit – om droger och religioner*. Örebro: Bokförlaget Libris.
- Elias, Norbert (1939/1989) *Sedernas historia*. Stockholm: Atlantis.
- Ericsson, Niklas (2006) På jakt efter det goda ruset. Berusningens rättsliga och kulturella roll i äldre tider. I: *Spiritus* 8:2006.
- Eriksen, Sidsel (1991) Den drickaeldige engel? I: Gustavsson, Anders (red) *Alkoholister och nykterister. Föredrag presenterade vid en nordisk konferens i Uppsala*. Etnolore 10. Uppsala.
- Frykman, Jonas (1979) Hel och ren. Kropp och tanke hos bönder och borgare. I: Frykman, Jonas och Löfgren, Orvar: *Den kultiverade människan*. Stockholm: Liber förlag.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (1985) På väg – bilder av kultur och klass. I: Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar (red): *Moderna tider. Vision och vardag i folkhemmet*. Stockholm: Liber förlag.
- Gerholm, Lena (2005) Ritualer till Salu. Introduktion. I: *Kulturella perspektiv* 2005:2.
- Handler, Richard & Linnekin, Jocelyn (1984) Tradition, genuine or spurious? I: *Journal of American Folklore* Vol. 97, no 385.
- Herlitz, Gillis (2007) *Mors dag och Halloween. Festseder i förändring*. (Diss.) Etnolore 31. Uppsala.
- Honko, Lauri (1976) Riter: en klassifikation. I: *Fataburen*.
- Jansson, Sören (1996) *Biggles i folkhemmet: historien om ett flygvapen och dess officerskår*. Linköping: Flygvapenmuseum.
- Johansson, Lennart (2008) *Staten, supen och systemet. Svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855–2005*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium.
- Klein, Barbro (1995) Inledning. I: Klein, Barbro (red.) *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Klein, Barbro (1995) "Karnevalsstämning i luften ända sen huset byggdes". Om inlämnandet av deklamationer vid skattehuset i Stockholm. I: Klein, Barbro (red.) *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lalander, Philip (1998) *Anden i flaskan. Alkoholens betydelse i olika ungdomsgrupper*. (Diss.) Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Lalander, Philip (2002) Den solkiga fracken. I: *Spiritus* 4: 2002.
- Lodenus, Anna-Lena (2012) Ett blodigt decennium. I: *Populär historia* 2012:10.
- Lundin, Tom (2009) *Bland Tunguser, Turkar och Trattar: studentkottierier och studentordenssällskap i 1800-talets Uppsala*. Stockholm: Atlantis.
- Löfgren, Orvar (1979) Känslans förvandling. Tiden, naturen och hemmet i den bor-

- gerliga kulturen. I: Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar: *Den kultiverade människan*. Stockholm: Liber förlag.
- Magnusson, Lars (1989) En bråkig kultur. Socialt drickande i Eskilstuna före industrialiseringen. I: Gustavsson, Anders (red) *Alkohol och nykterhet. Aktuell forskning i Norden presenterad vid ett symposium i Uppsala*. Etnolore 7. Uppsala.
- Mattsson, Christina (2002) *Från Helan till lilla Manasse. Den svenska snapsvisans historia*. Stockholm: Atlantis.
- McCurdy, David W., Spradley, James P. och Shandy, Dianna, J. (2005) *The Cultural Experience. Ethnography in complex Society*. Illinois: Waveland Press Inc.
- Mörck, Magnus (2009) En reva i kostymen. Maskulinitet, mode och makt. I: Gradén, Lizette och Petersson McIntyre, Magdalena (red): *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Nationalencyklopedin* band 13 (2009).
- Nilsson Piraten, Fritiof (1947) *Bock i örtagård*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Norell, Margareta & Törnqvist, Claes (1995) *Berättelser om ruset. Alkoholens mening för tjugoåringar*. (Diss.) Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Norrlands varjehanda*, nummer 2, 2010.
- Portefaix, Lilian (1996) Dionysos den gränsöverskridande guden. I: Rydving, Håkan (red): *Rus och rit – om droger och religioner*. Örebro: Bokförlaget Libris.
- Rem, Tore (2010) Bror alkohol. I: *Fortid. Rus: synd og salighet. Historiestudenternes tidsskrift*, UiO 2010:4.
- Rosander, Göran (1988) Arbete. I: Bringéus, Nils-Arvid (red.) *Arbete och redskap. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen*. Malmö: Liber.
- Rundquist, Angela (2009) Klädd som en drottning. Om högtidsstass och aftonklänningar. I: Gradén, Lizette och Petersson McIntyre, Magdalena (red): *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Rydving, Håkan (1996) Suttungamjödets, vishetens källa. Öl och mjöd i Skandinavien under vikingatid och medeltid. I: Rydving, Håkan (red): *Rus och rit – om droger och religioner*. Örebro: Bokförlaget Libris.
- Scherman, David E. (1973/74) (red): *The Best of Life*.
- Sigfridsson, Ingegerd (2005) *Självklara drycker – kaffe och alkohol i social samvaro*. (Diss.) Göteborg: Arkipelag.
- Sjöstrand, Lars (1990) Bellmans diktning rör vid själva livsnerven i alkoholbruket. *Läkartidningen nr 26–27* webpublicering <http://www.bellman.net/artiklar/livsnerven.html> (2012-11-13).
- Steinbeck, John (1935/2000) *Tortilla Flat*. Penguin Classics, Great Britain.
- Tryggvesson, Kalle (2013) Mot ett kontinentalt dryckesmönster, eller inte? Förändringar i svenskarnas alkoholkonsumtion mellan 1996 och 2005. Research report. *Nordic studies on alcohol and drugs (NAD)* 30/2013.
- Turner, Victor & Turner, Edith (1978) *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives*. Oxford: Basil Blackwell.
- Waldén, Susanne (2010) *Berättad berusning. Kulturella föreställningar i berättelser om berusade personer*. (Diss.) Etnolore 34. Uppsala.
- Wessén, Elias (1960/1998) *Våra ord deras uttal och ursprung*. Andra upplagan. Norstedts Ordbok AB.
- Wollinger, Susanne (2000) *Mannen i ledet. Takt och otakt i värnpliktens skugga*. (Diss.) Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Zackariasson, Maria (2001) *Maktkamper och korridorfester. En etnologisk studie av kulturella processer och gruppinteraktion i två studentkorridorer*. (Diss.) Etnolore 23. Uppsala.

INTERNETSIDOR

- Carl Michael Bellmans hemsida, av Thord Lindé. <http://www.bellman.net/texter/sang.php?nr=10> (2013-10-21).
- ESMeralda <http://old.uppsalastudentkar.se/esmeralda/snapsvisa> (2013-10-04).
- <http://slipspraxis.wordpress.com/2012/03/04/lindra-tentaangest/> (2013-10-22).
- Kulturväst http://www.kulturvast.se/kulturvast_templates/Kultur_ArticlePage.aspx?id=7660 (2013-10-23).
- Ordinar, dekorationer och medaljer i Sverige www.arnell.cc/ordensallaksp.htm (2013-04-24).
- Smålands nation www.smalands.nu20111209.
- Studentlund <http://studentlund.se/213/04/02/wermlands-nation-varbal/> (2013-08-11).
- Uppsala universitet www.uu.se 2011-12-13.
- Uppsala Nya Tidning unt.se 2011-08-25.
- Utbildningsradion <http://www.ur.se/Produkter/134358-Jag-kan-inte-en-enda-snapsvisa> (2013-10-04).
- Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Gaudeamus_igitur (2014-08-26).
- Wikipedia <http://sv.wikipedia.org/wiki/Studentikos> (2012-11-03).
- Wikisource http://sv.wikisource.org/wiki/Nattmarschen_i_Sankt_Eriks_gr%C3%A4nd (2013-10-27)